ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ

ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ

ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ

"КЕЛИШИЛДИ" **Ўзбекистон Республикаси** **Олий ва ўрта махсус таълим** **вазирлиги** ________________ **«___» _________ 2020 йил**	**"ТАСДИҚЛАЙМАН"** **Ўзбекистон Миллий университети** **ректори А.Марахимов** ________________ **"___" _________ 2020 й.**

5120500 - Фалсафа таълим йўналиши негизидаги:

– 5А 120501 - Фалсафа (соҳалар бўйича)

магистратура мутахассислигига кирувчилар учун махсус (ихтисослик) фанларидан

ДАСТУР

Тошкент – 2020

Аннотация

Дастур 5А120500-Фалсафа (соҳалар бўйича) магистратура мутахассислигига кирувчилар учун 5120500 - Фалсафа таълим йўналишининг 2016/2017 ўқув йилида тасдиқланган ўқув режасидаги асосий фанлар асосида тузилган.

ТУЗУВЧИЛАР:

Н.А.Шермухамедова - ЎзМУ Ижтимоий фанлар факультети "Фалсафа ва маънавият асослари" кафедраси мудири, фалсафа фанлари доктори, профессор

Ш.О.Мадаева - ЎзМУ Ижтимоий фанлар факультети "Фалсафа ва мантиқ" кафедраси мудири, фалсафа фанлари доктори, профессор

Л.А. Мухаммаджонова - ЎзМУ Ижтимоий фанлар факультети "Этика ва эстетика" кафедраси мудири, фалсафа фанлари номзоди, профессор

Дастур Ижтимоий фанлар факультетининг 2020 йил 23 июндаги № 10 сонли Кенгаши йиғилишида мухокама қилинган ва тасдиқлашга тавсия этилган.

Кириш

5А120500 Фалсафа сохалар бўйича магистратура мутахассислиги бўйича магистратурага кириш синови учун мўлжалланган дастурда Фалсафа бакалавр таълим йўналиши ўқув режасида ўқитилган фанлар мазмунига асосланади. Дастурда фалсафанинг ривожланиш тарихи, борлиқнинг ўзаро алоқадорлиги ва ривожланиш қонун ва категориялари, онтологик, субстанционал, муносабатдош категорияларнинг ўзига хос хусусиятлари, табиат ва инсон борлиғи, фан тараққиётининг асосий босқичлари, метод, методология методика тушунчалари, асосий эвристик тамойиллар, глобал муаммолар ва глобаллик мезонлари, прогнозлаштириш масалалари, тушуниш ва тушунтиришнинг ўзаро мутаносиблиги, ҳақиқат ва амалиёт бирилиги, билим турлари ва шакллари, ахборот маълумот билим тушунчаларининг ўзаро алоқаси ва фарқи, ахборот технологиялари ва ахборотлашган жамият назарияси, тарих фалсафаси, ахлоқ назарияси ва оламни эстетик идрок этиш, каби масалалар қамраб олинган.

Таълим йўналиши негизидаги мутахассисликларнинг вазифаси - талабаларнинг борлик тушунчасининг маъноси соф борлик ғояси, борлик ва йўқлик диалектикаси, фалсафа тарихида борликка муносабат, энергия ва энергетизм, информацион энергетик ахборот алмашинуви, табиат борлиғи, инсон борлиғи, маънавий борлик виртуал борлик, қонун ва категорияларни, муносабатдош категорияларнинг таснифи, билиш, даражалари ва турлари, хақиқатнинг когерент прагматик ва корреспондент, концепцияларини, илмий инкилобларнинг асосий даврларини, дунёнинг илмий манзарасини ҳамда илғор педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда билимларини ошириш ва кўникма ҳосил қилишдан иборатдир.

5120500 - Фалсафа таълим йўналиши негизидаги 5А120500 Фалсафа (соҳалар бўйича) магистратура мутахассислигига кирувчи талабалар учун таълим йўналиши ўқув режасига асосан умумкасбий ва ихтисослик фанлари “Фалсафани ўқитиш методикаси”, “Онтология ва гносеология”, “Фалсафа тарихи” “Марказий осиё халқлари фалсафаси”, “Ижтимоий фалсафа”, “Маънавият фалсафаси”, “Динлар фалсафаси”, “Фан фалсафаси ва методологияси”, “Фалсафани щыитиш методикаси”, “Мантиқ тарихи ва назарияси”, “Аҳлоқ фалсафаси. Нафосат фалсафаси”, “Жамият ахборотлашувининг фалсафий асослари”, “Табиатшуносликнинг фалсафий концепциялари”, “Техника ва технологиялар фалсафаси”, “Сиёсат фалсафаси. Ҳуқуқ фалсафаси”, “Риторика” фанларидан тест саволлари шакллантирилган. Бу фанлар ўз негизида қамраб олинган маълумотлар қуйида батафсил келтирилган.

ФАЛСАФАНИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ фани бўйича

Ўқитишнинг шакли, услуби ва методи тушунчалари. Фалсафани ўқитишнинг бошқа фанларни ўқитишдан фарқи ва умумийлиги. Фалсафани ўқитишдаги толерантлик ва унга ижодий ёндашув.

Ўқитиш профессиональ фаолият сифатида. Профессионал фаолиятнинг экзистенциал мазмуни. Ўқитиш таълим бериш воситаси. Ўқитишнинг объектив мақсади - ўқитиладиган фан орқали муайян билим эгаллаш ва улардан фойдаланиш малакаларини шакллантириш. Ўқитувчининг ютуқга интилиши ўқитиш жараёнининг ютуғи. Ютуқнинг экзистенциал маъноси. Ўқитишнинг идеаллашган модели ва ўқитиш муаммолари.Ўқитиш жараёнида талабаларда илмий ва ижобий қизиқишларни яратишнинг аҳамияти. Талабаларда илмий ва фалсафий дунёқарашнинг шаклланишида фалсафий билимнинг аҳамияти. Фалсафани ўқитишдаги камчиликларни анъанавий методлар билан аниқлашнинг зарурати. Фалсафани ўқитишнинг мақсад, вазифалари ва кутилажак натижаларни инновацион методлар ёрдамида аниқлашнинг аҳамияти. Фалсафни ўқитишнинг классик шакллари. Пифагор мактабида ўқитиш технологияси. Мантиқий аргументлашнинг классик мактаб шаклланишидаги ўрни.Таълим ва тарбиядаги муқобил моделлар. Платон мактаби. Янги даврдаги таълим тизими инновациялари. Фалсафани ўқитишда ноклассик мактабнинг ёндашувлари. Ўзбекистон таълим муассасаларида фалсафани ўқитишнинг зарурияти ва аҳамияти. Олий таълим тизимида фалсафани ўқитишнинг асосий шакллари. Нофалсафий мутахассис талабаларда фалсафага курсига нисбатан салбий муносабатнинг шаклланиш сабаблари. фалсафа мажбурий, лекин номутахассис фан сифатида талабаларда у ҳақда аниқв тасаввурнинг йўқлиги. Талабалар фикрича кераксиз номутахассис фанига мажбурий иштирок этиш тартиботи. фалсафанинг мажбурий фан сифатидаги имиджи. Фалсафада ҳаёт ҳақиқатини ўрганишга умид. фалсафада эзотерик ва диний билимлар уйғунлигига ижодий муносабатнинг шаклланиши. Негативизмни бартараф этиш, фалсафанинг зарурий фан эканлигига ишонтириш, ва талабалар билан мулоқотга киришишнинг афзалликлари. Олий таълим муассасаси ихтисослигини ҳисобга олишнинг зарурати. Фалсафани сохталаштиришнинг салбий оқибатлари. Фалсафани зарурий фан сифатида ўқитишнинг зарурлигини исботлашга уринишнинг салбий натижалари. Фалсафанинг ихтисослик билан боғлашнинг фанга қизиқишни ортишдаги аҳамияти. Метафалсафа. (фалсафанинг жамият,дин ижтимоий ҳаёт индивид ҳаётидаги дунёқарашга доир вазифасининг тўлиқ талқини). Мавҳум ва амалий фалсафа (борлиқ ҳақидаги таълимот, онг ва онгсизликнинг талқини, натурфалсафава х.к фалсафий муаммоларни тўғри тушунтириш орқали қизиқтиришнинг аҳамияти). Билиш назарияси ва аксиоантропология (Кантнинг инсоннинг билиш имкониятлари ҳақидаги таълимоти инсоннинг дунёдаги қадри ва инсон қадриятлар дунёсида). Жамият фалсафаси ва унинг тарихи. (Инсоният ва жамият шахс ва жамият, асосий ижтимоий муносабатлар динамикаси).

Мавзуларни ёритишда ихтисосликни ҳисобга олишнинг аҳамияти (масалан: физиклар учун натурфалсафанинг алоқадорлиги нуқтаи назардан, тарих фалсафасини зарурати нуқтаи назардан ўқитишни тушунтиришнинг аҳамияти). Фалсафани ўқитишнинг зерикарли бўлмаслигида ўқитувчининг маҳорати ва билими уйғунлигини таъминлашнинг аҳамияти. Фалсафага қизиқишнинг ижод билан боғлиқлиги Талабаларда фалсафани ўрганишга қизиқишнинг уйғонишида ўқитиш методини тўғри танлашнинг аҳамияти.

Ўқитишнинг пассив, фаол ва интерфаол шаклларининг мазмуни, уларнинг фарқли хусусиятлари. Маъруза ва семинар машғулотларини ўқитишнинг анаънавий шакли - ижобий ва салбий жиҳатлар. Анъанавий маъруза шаклида ўқитувчи ва талаба ўртасидаги алоқа. Фаол шаклдаги ўқитишда ўқитувчи ва талаба ўртасидаги қарши алоқа. Интерфаол шаклдаги ўқитишда ўқитувчи талаба ва талаба амалиёти ўртасидаги ўзаро таъсир.

Семинар машғулоти - гуманитар фанларни, хусусан фалсафани ўқитиш жараёнини ташкил қилишнинг ўзига хос шакли. Семинар фалсафий билимни ўзлаштириш воситаси. ***Идеал*** (фан бўйича ўз тушунчаларини ифодалаш) ***семинар***. Идеал семинарнинг ўзига хос хусусиятлари-эркинлик, муаммолилик, музокаралилик. Идеал семинарни ташкил қилишда ўқитувчининг маҳорати. Идеал семинар машғулотини ўтказишдаги қийинчиликлар. Қийинчиликларни бартараф қилиш йўллари: мавзуга оид мақола, монография боблари ёки параграфлариниг муҳокамаси.

Семинар машғулотининг тузилиши: ўқитувчининг кириш сўзи, талабаларнинг фикрларини мантиқий изчил ифодаси, ўқитувчининг якунловчи фикри. Якунловчи фикрдан хулосаларнинг исботланиши. Ҳар бир хулосанинг информатив билим сифатида қайтаришнинг аҳамияти. Савол бериш санъати. Нотўғри саволларнинг семинар машғулотини ўтказишга салбий таъсири. Тўғри саволларнинг аудиторияни бошқарувчилик роли. Қўшимча ва тушунтирувчи саволларнинг аудитория талабаларини фаоллаштиришга таъсири. Баҳсга йўналтирилган саволларнинг аҳамияти.

Танқидий тафаккурнинг ривожланиши, фалсафий мушоҳадани шакллантирувчи омил. Танқидий тафаккур тушунчаси ва унинг фалсафадаги аҳамияти. Танқидий тафаккур асослари. Танқидий тафаккур босқичлари (чақирув босқичи, асослаш босқичи, рефлексия босқичи (мушоҳада) қарор қабул қилиш фазаси). Танқидий тафаккурнинг характерли белгилари. Танқидий тафаккур малакаларининг ривожланишида ўқув муҳитининг аҳамияти. Танқидий тафаккурнинг мустақил фикрловчи талаба шахсини тарбиялаш ва ўқитишдаги аҳамияти.

ОНТОЛОГИЯ ВА ГНОСЕОЛОГИЯ фани бўйича

Фалсафа тушунчасининг келиб чиқиши. Фалсафа шаклланишининг асосий босқичлари. Дунёқарашнинг тузилиши: дунёни сезиш, дунёни идрок этиш, дунёни тушуниш. Дунёқарашда шахснинг роли. Дунёқарашнинг тарихий шакллари. Миф дастлабки дунёқараш сифатида. Диний дунёқараш. Диннинг асосий функциялари. Диннинг психологик, гносеологик, ижтимоий ва сиёсий илдизлари. Динга нисбатан социологик ёндошув. Диний

эътиқоднинг тарихий шакллари (фетешизим, анимизм, тотемизм, магия). Фалсафа дунёқараш шакли сифатида. Фалсафанинг предмети ва унинг ўзгарувчан характери. Фалсафий билимнинг тузилиши. Фалсафанинг янги соҳалари. Фалсафанинг асосий масалалари.

Борлиқ масаласида фалсафа ва фан синтези. Борлиқ тушунчасининг этимологияси. Борлиқ ва йуқлик диалектикаси. Борлиқ шакллари. Субстанция ва субстрат тушунчаси. Фалсафа тарихида субстанцияга монистик, дуалистик, плюралистик ёндашувлар. Монизмнинг шакллари. Материя шаклларининг турли туманлиги. Материянинг ташкил топиш даражалари. Геоцентрик ва ногеоцентрик моддий тизимлар. Экстенсив ва интенсив чексизлик. Чеклилик ва чексизликнинг зиддияти.

Ижтимоий макон ва ижтимоий вақт. Макон ва вақтга субстанционал ва реляцион ёндошувлар. Макон ва вақтнинг динамик ва статик концепциялари. Эйнштейннинг умумий ва хусусий нисбийлик назарияси. Маконнинг уч ўлчовлиги ва кўп ўлчовлиги. Ижтимоий макон. Ижтимоий вақт. Макон ва вақтнинг ҳаракатдаги материяга боғлиқлиги. Макон ва вақтнинг умумий хоссалари: объективлик, абадийлик, чексизлик ва ички зиддиятлилик. Макон – вақт континуумининг тўрт ўлчовлилиги. Макон ва вақтнинг метрик ва типологик хоссалари. Макон ва вақтнинг изотроплиги ва бир хиллилиги. Ҳаракат тушунчаси, унинг типлари ва шакллари. Ҳаракат ва ҳаракатсизликнинг ўзаро нисбати. Объектларнинг барқарорлиги ва беқарорлиги диалектикаси. Нарсанинг сифатини сақлаш билан боғлик ҳаракат, нарса сифатини ўзгартирувчи ҳаракат.

Табиат ва жамиятнинг ўзаро алоқадорлиги. XX аср воқелиги: Экологик танглик. Географик муҳит тушунчаси. Географик муҳит параметрлари. Ижтимоий ривожланиш ва географик муҳит. Географик мактаблар: географик детерминизм, ижтимоий детерминизм. Географик концепциялар. Геосиёсат. Экологик муаммонинг фалсафий маъноси. Биосфера. Ноосфера – инсоният геологик куч сифатида. Янги борлиқнинг шаклланиши. Инсон ва ноосфера. Коэволюция.

Инсон борлиғининг ўзига хос хусусиятлари**.** Фалсафа тарихида инсон борлиғига муносабат. Жон ҳақидаги фалсафа. Индивидуаллик борлиғи. Онгнинг табиати. Онг ва жоннинг тенглаштирилиши. Онг бош мия функцияси сифатида. Онг фалсафий муаммо сифатида. Онгнинг фалсафий концепцияси. Онгнинг тузилиши ва функциялари. Тил ва онг. Ўзликни англаш**.**

Ривожланиш ва ўзгариш тушунчаси. Тараққиёт тушунчаси. Тараққиётнинг турлари. Қоунун тушунчаси ва унинг турлари. Миқдор ўзгаришлари ва сифат ўзгаришлари диалектикаси. Сифат, миқдор, меъёр, хосса, сакраш, сакрашнинг турлари. Инкорни-инкор. Инкорни инкорда ворисийлик. Категория тушунчаси. Фан категориялари.Фалсафа категориялари: онтологик, субстанционал, муносабатдош категориялар. Алоқаларнинг таснифи. Алоқа учун асос. Система, элемент, структура. Системаларнинг ўзига хос хусусиятлари. Айримлик, яккалик, хусусийлик, умумийлик. Бутун ва қисм. Яхлитлик антиномиялари. Яхлитлик типлари.

Мазмун ва шакл. Сабаб ва оқибат. Зарурият ва тасодиф диалектикаси. Имконият ва воқелик. Моҳият ва ҳодиса.

Билиш назариясининг предмети. Рационализм. Эмпиризм. Перцепция вааперцепция. Гносеологиянингмазмунивамоҳияти. Оптимизм, скептицизм, агностицизм. Билишфаолияттурисифатида. Билишдагиқарама-қаршиликлар.

Ҳиссий даражадаги билимнинг шакллари: сезги ва идрок. Хотира, хаёл ва тасаввур. Эмпирик билим ва унинг шакллари: кузатиш, эксперимент, илмий далиллар. Фикрнинг ҳиссийликдан рационалликка ҳаракати. Назарий билим ва унинг шакллари: илмий муаммо, муаммо ва масала. Муаммоли вазиятнинг билиш жараёнидаги роли, гипотеза, тамойиллар, категориялар, парадигмалар. Тафаккур ва унинг моҳияти. Билишнинг эмпирик ва назарий даражаларини фарқлаш мезонлари.Интуиция ва ижод. Фалсафа тарихида интуицияга муносабат. Интуициянинг билишдаги роли.

Фалсафа тарихида ҳақиқатга муносабат. Ҳақиқатнинг фалсафий асослари. Ҳақиқатнинг корреспондент, когерент ва назарий концепцияси. Исботлаш ва рад этиш. Амалиёт ҳақиқат мезони. Ҳақиқатнингзиддиятли характери. Ҳақиқатни баҳолаш мезонлари. Амалиёт тушунчаси. Амалиёт фалсафаси. Амалиёт мақсади.

Метод ва методология тушунчаси. Метод ва методика. Методларнниг таснифи. Фан методлари, фалсафа методлари, умумилмий методлоар, хухуасий илмий методлар, умуммантиқий методлар. Ижтимоий гуманитар фанлар методларининг ўзига хос хусусиятлари. Ҳозирги замон методологияси: куматоид, кейс стадис, абдукция. Эвристика янги методологик тамойил. Эвристика янги методологик тамойил. Муаммо ва синергетика ўз ўзини ташкил этиш стихияли структурагенез, чизиқлик, очиқ тизим сифатида. Изоморфизм тамойили. Асосий эвристик моделлар. Синергетика ва эвристика. Илмий изланишнинг асосий йўналишлари.

Диалектика, метафизика, софистика, эклектика – фалсафий метод сифатида. Анализ, синтез, гипотетик-дедуктив метод, аналогия – умумилмий методлар. Илмий назарияларни профилерация қилиш тамойили.

Фалсафанинг илмий билиш мезони. Табиий илмий, фалсафий ва диний таълимотларнинг борлиқни билиш тизимидаги мазмуни. Билиштизимида эпистемологик, онтологик, эстетик, эсхотологик, психологик жиҳатларнинг ўзаро алоқадорлиги. Постноклассик фанда табиий, илмий ва диний билимларнинг уйғунлиги масаласи.

Ахборот, маълумот билим тушунчалари. Илмий ва ижтимоий ахборот тушунчаси. Ижтимоий ахборот ижтимоий – коммуникатив жараённинг асосий омили. Илмий ахборот янги билим қабул қилиш шакли. Маънавий билиш фаолиятида билимнинг информативлиги хусусиятлари. Фанлар интеграциясининг илмий билиш информатив даражаси ўсишидаги роли. Илмий ахборот интеграциясининг хусусиятлари.Нанотехнологиялар. Ахборот технологиялари ва ахборотлашган жамият назарияси.

Тушуниш ва унинг билиш билан ўзаро нисбати. Фалсафа тарихида тушуниш масаласи. Маънони тушунишнинг аҳамияти. Герменевтик доиранинг моҳияти. Тушунишда символнинг ўрни. Диалог тушуниш

воситаси. Семиотика тушуниш воситаси. Мазмунни тушуниш ва интерпретация. Тушунтиришнинг ўзига хос хусусиятлари.

Жамият тараққиётининг асосий соҳалари. Цививлизацияларнинг таснифи. Маданият тузунчаси, тузилиши ва функциялари. Тарих фалсафасининг предмети, Тарих фалсафасига оид қарашлар эволюцияси. Тарих фалсафасининг тузилиши: тарих фалсафаси онтологияси, тарих фалсафаси гносеологияси, тарих фалсафаси тарихи. Онтологик ва аксиологик концепциялар. Заруририят ва эркинлик диалектикаси. Тарихда шахснинг роли.

Инсон фалсафий муаммо сифатида. Фалсафа тарихида инсоннинг келиб чиқиши ҳақидаги таълимотлар. Инсоннинг кўп ўлчовлиги. Шарқ фалсафасида инсон муаммоси. Инсон масаласида Ғарб анъанаси. Ҳаётнинг мазмуни ва унда инсоннинг вазифаси. Ҳаётда инсоннинг вазифаси ва унинг моҳияти. Инсонни фалсафий нуқтаи назардан ўрганишнинг зарурати.

Қадрият тушунчаси ва унинг умумий тавсифи. Қадриятларнинг табиати ва моҳиятини тушунишга нисбатан ёндошувлар: натуралистик психологизм, персоналистик оптимизм, аксиологик трансцендентализм, маданий тарихий релятивизм, қадриятларнинг социологик концепцияси. Қадриятлар ва баҳолар. Қадриятларнинг таснифи. Қадрлоаниш ва қадрсизланиш. Баҳолашнинг моҳияти. Баҳолаш структураси. Баҳолаш предмети. Баҳолаш субъекти. Жамият ва инсон ҳаётида қадриятларнинг роли.

Фаолият тушунчаси. Фаолиятнинг социологик жиҳатлари. Психологияда фаолиятга муносабат. Фаолиятнинг тузилиши: эҳтиёжлар, мотивлар, мақсадлар, воситалар. Фаолият атрибутлари: моддийлик ва субъектлилик. Ўйин моделининг шартлилиги ва реаллиги. Ўйиннинг маъноси. Ижод. Ижод натижаларининг янгилиги. Ижодий ва ноижодий фаолият.

Ижтимоий башорат: турлари, типлари, методлари. Башоратнинг турлари: кундалик башорат, илмий башорат, мифологик башорат, ижтимоий башорат қилиш, интуитив башорат. Келажакни прогнозлаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари.

Глобаллашув – янги фалсафий мавзу. Глобаллашув ходисаси. Глобалистика. Глобал жараёнларнинг куртаклари. Фундаментал глобаллашув. Глобал муаммоларнинг моҳияти. Муаммоларнинг турли даражалари: хусусий, миллий, маҳаллий, минтақавий муаммолар. Глобаллик мезонлари. Глобал муаммоларни ҳал қилишда хусусий ва умумий манфаатлар. Ахборот инқилоби. Сунъий интеллект. Нанотехнологяилар ривожи.

Фанни ўзига хос ижтимоий ҳодиса ва институт сифатида. Фанни формал ижтимоий институт сифатида содда ва аниқ тушуниш.

Фундаментал ва амалий тадқиқотлар. Илмий билишни ўрганиш тарихида натурфалсафа. Фан ва илмий билиш тушунчаларининг турли таърифлари. Илмий билимларни тушуниш. билим илмийлигининг асосий мезонлари. Фаннинг ички ва ташқи эгоси: илмий тадқиқотларнинг ахлоқий жиҳатлари ва олимнинг илмий кашфиётларга масъулияти. Илм тараққиётида олим ва

кашфиётчилар этикасининг фан тизимига таъсири. Фанда ахлоқий меъёрлар зарурати. Фанни инсонпарварлаштиришнинг анъанавий ва ноанъанавий масалалари. Ҳозирги давр фанидаги асосий ахлоқий муаммолар ва уларни хал қилишнинг устувор йўналишлари.

Қадимги дунёда ва ўрта асрларда илмий билимларнинг пайдо бўлиши. Тажриба асосида шаклланган тафаккур фаолияти. Антик даврнинг натурфалсафасида атомистика ва элементаризм ғоялари. Ўрта асрларда илмий билиш тараққиёти. Фан тараққиётига экстерналистик ва интерналистик ёндашув. Синергетика - фаннинг методологик тамойили сифатида. Бифуркация, флуктуация, диссипативтизим, ғалатиаттрактор.Синергетиканинг асосий йўналишлари. Квант механикаси. Термодинамика қонунлари.

Илмий билиш динамикаси. Кумулятивизм ва антикумулятивизм. Илмий билиш динамикасига нисбатан иккита зиддиятли ёндашув. Фаннинг инсонпарварлашуви муаммоси.

Фалсафий билимлар ривожини илмий дунёқарашни шаклланишидаги ўрни. Фалсафа ва фан мутаносиблиги. Фалсафада ижтимоий масъулият. Фандаги рационаллик муаммоси.

Дунёнинг илмий манзарасига асосий ёндашувлар. Дунёнинг мумтоз, номумтоз, постномумтоз манзарасининг ретроспектив ҳаракати. 21-аср дунёнинг постномумтоз манзараси да холономликнинг намоён бўлиши. Рационалликтушунчаси ва унинг дунё манзараси структурасидаги ўрни.

Дунёнинг мифологик, диний, илмий ва фалсафий манзаралари орасидаги ўзаро алоқадорлик ва фарқ.

Фан ва эзотеризм мутаносиблиги. Эзотерик тасаввурнинг асосий мақсади. Эзотерик ва экзотерик билимлар. Оккультизм ва спиритуализм. Анохронизм, телекинез, телепатия, магия - эзотерик билим сифатида.

Спиритуализмнинг йўналишлари.. Оккультизм – қадимги билим сифатида.

XXI аср фанининг долзарб муаммолари. Пассионарлик ва субпассионарлик. Коэволюция, виртуаллик ва виртуал реаллик. Виртуал зарралар. Клонлаштириш ва евгеника. XXI аср фани ва фалсафасидаги муҳим муаммолар. Нанотехнологиялар. Кашфиёт ва имкониятлар – фан тараққиёти натижаси.

ИЖТИМОИЙ ФАЛСАФА фани бўйича

Ижтимоий фалсафа-инсоният фалсафий маданиятининг таркибий қисми. Фалсафа ва ижтимоий фалсафа ўртасидаги умумийлик, алоҳидалик ва ўзига хослик. Ижтимоий фалсафа-жамият, инсон, ижтимоий тараққиёт ва ижтимоий билишнинг моҳияти ҳамда тамойиллари тўғрисидаги таълимот. Ижтимоий фалсафанинг асосий тамойиллари: ижтимоий қадриятларнинг индивидуал ва синфий қадриятлардан устуворлиги, баркамол инсон ижтимоий тараққиётнинг бош мақсади эканлиги, ижтимоий ўзгаришлар ва

ижтимоий барқарорликнинг ўзаро мутаносиблиги, маънавий ривожланишнинг моддий-иқтисодий ривожланишдан устуворлиги.

Ижтимоий фалсафа тарихи– жаҳонфалсафаси тарихининг ажралмас қисми. Қадимги Шарқдаги ижтимоий фалсафий қарашлар. Қадимги Юнон мутафаккирлари инсон ва жамиятнинг моҳияти тўғрисида (Сократ, Платон ва Аристотелнинг ижтимоий - фалсафий таълимоти). Ўрта асрларда Шарқ ва Ғарб халқлари ижтимоий-фалсафий ғояларининг ўзига хосликлари. Абу Наср Фаробий, Абу Райҳон Беруний ва Ибн Синонинг ижтимоий фалсафий қарашлари. Ўрта асрлар ижтимоий фалсафаси.

Уйғониш давридаги ижтимоий-фалсафий қарашлар ва таълимотларнинг характери. Янги даврда ижтимоий фалсафанинг ривожланиш хусусиятлари. 19-20 асрлардаги асосий ижтимоий-фалсафий таълимотлар, оқимлар ва йўналишлар. Ҳозирги даврда ижтимоий фалсафа ривожланишининг хусусиятлари ва тенденциялари.

Ижтимоий ҳодиса ва жараёнларни билишнинг моҳияти ва ўзига хос хусусиятлари. Ижтимоий борлиқ – борлиқнинг ўзига хос шакли. Ижтимоий билишнинг мазмуни ва усуллари: назарий ва эмпирик билиш, кузатиш, индукция ва дедукция, анализ ва синтез, моделлаштириш, аналогия, қиёслаш, тарихийлик, мантиқийлик ва бошқалар. Ижтимоий-фалсафийбилишнинг асосий мақсади – жамиятва инсоннинг моҳияти ва умумий тараққиёт қонунлари тўғрисида изчил ва яхлит, бир бутун дунёқарашни шакллантириш.Ижтимоий фалсафа ва ижтимоий билишнинг умумий вазифалари (функциялари): дунёқарашни шакллантириш, илмий билимлар бериш, комил инсонни тарбиялаш, жамият истиқболини башорат қилиш, кишиларни юксак ғояларни амалга ошириш учун сафарбар этиш ва бошқалар.

Жамият одамлар ўртасида амал қиладиган хилма-хил муносабатлар тизими ва ижтимоий институтлар мажмуи сифатида.Жамият ҳаётида тартиб ва тартибсизлик, онглилик ва онгсизлик, барқарорлик ва беқарорликнниг ўзаро алмашиниб туриши. Жамият ҳаётининг кўпқиррали ва кўпўлчамли эканлиги. Кишиларнинг бунёдкорлик фаолияти - жамиятни ўзгартириш ва ривожлантиришнинг муҳим омили.

Ижтимоий онг тушунчасининг замонавий талқини. Инновацион онг- ижтимоий онгнинг ўзига хос шакли. Ижтимоий онг ва индивидуал онг уларнинг ўзаро алоқаси. Ижтимоий психология ва мафкура.Миллий ғоя - ижтимоий онгнинг таркибий қисми.. Ижтимоий онгнинг назарий ва амалий даражалари, уларнинг уйғунлиги масаласи. Ижтимоий онгнинг тарихий шакллари(эстетик, аҳлоқий, мифологик, диний, сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқ.) ва уларнинг эволюцияси.

Жамиятнинг сиёсий ҳаётида давлатнинг ўрни ва роли. Демократик қадриятларни қарор топтириш – сиёсийислоҳотларнинг бош мақсади.Конституция – демократик жамият сиёсий ва ҳуқуқий ҳаётини такомиллаштиришнинг муҳим воситаси.Сиёсий ва ҳуқуқий маданиятни такомиллаштиришда таълим-тарбия тизимининг ўрни.

«Фуқаролик жамияти» тушунчаси. Фуқаролик жамияти барпо этиш жаҳон ижтимоий ҳаётининг бош йўналиши. Инсоният маънавий ҳаётида глобаллашувнинг намоён бўлиш хусусиятлари. Глобаллашув ва интеграция жараёнларининг чуқурлашиб бориши шароитида Марказий Осиё Ҳамкорлиги ташкилотининг халқаро майдонда шаклланаётган интеграция қутблари тизимидаги ўрни.

Инсоннинг келиб чиқиши тўғрисидаги мифологик ва диний қарашлар. Инсоннинг келиб чиқиши тўғрисидаги илмий фараз ва далиллар, илмий назариялар ва таълимотлар. Шарқ мутафаккирларининг инсон ҳаётининг маъноситўғрисидаги қарашлари аҳамияти (Фаробий, Беруний, Ибн Сино, Навоий ва бошқалар). Тасаввуф фалсафаси инсон ҳаётининг мазмуни тўғрисида. Экзистенциализм – инсон ҳаётининг мазмуни ҳақидаги фалсафий таълимот.

Шахс-комплекс муаммо. Шахс инсоний сифат ва фазилатлар мажмуаси сифатида. Шахс структурасида ишонч-эътиқоднинг ўрни ва роли. Индивид, шахс ва индивидуаллик тушунчалари, уларнинг узвий боғлиқлиги ва ўзига хослиги. Шахснинг ноёблиги ва такрорланмаслиги.

Инсон фаолиятининг яратувчанлик моҳияти. Шахс ижтимоий ва меҳнат фаоллигининг узвий боғлиқлиги. Инсон маънавий салоҳияти - фаоллик асоси. Шахс ва жамият манфаатларининг узвий боғлиқлиги. Худбинлик, лоқайдлик, манфаатпарастлик, вайронкорлик тамойилларининг жамият тараққиётига зидлиги. Шахснинг меҳнат фаоллиги - ижтимоий ўзгаришларнинг муҳим асоси. Тадбиркорлик, мулкка эгалик, ахлоқий поклик, ўзликни англаш, миллий ғояга содиқлик шахс фаоллигининг мезони эканлиги.

Ижтимоий барқарорлик - жамият моддий фаровонлигини таъминлаш, баркамол инсон шахсини шакллантириш, озод ва обод ватан, эркин ва фаровон турмуш шароитларини яратишнинг муҳим шарти.Ижтимоий беқарорликнинг ижтимоий офатларнинг пайдо бўлишига, конфликтларнинг кескинлашувига олиб келиши. Унинг тараққиёт мафкурасига зидлиги.

"Ижтимоий нормалар" тушунчаси ва унинг ижтимоий-фалсафий моҳияти. Ижтимоий нормаларнинг таснифланиши. Ижтимоий нормаларнинг таркибий функционал табиати. Ахлоқий ва ҳуқуқий нормалар муносабати: умумийлик ва хусусийлик. Ижтимоий нормаларнинг асосий белгилари. Девиант хулқ-атворни олдини олишда ижтимоий нормаларнинг роли. Ўзбекистонда фуқаролик жамияти шаклланиши ва ривожланишида ижтимоий нормаларнинг аҳамияти.

Жамият тараққиётининг ўзига хос хусусиятлари, шаклларива йўналишлари тўғрисида: ижтимоий ривожланишнинг кўпвариантли ва ранг-барангли эканлиги. Турли цивилизацияларнинг ўзаро таъсири ва узвий боғлиқлиги. Формацион ёндашув ва унинг моҳияти.Жамиятга формацион ёндашувнинг бир ёқламалиги ва унинг тарихан чекланганлиги. Ижтимоий ривожланиш ҳақидаги назарияларнинг хила-хиллиги.

Ижтимоий тараққиёт субъектлари. Тараққиётни ҳаракатлантирувчи кучлар. Ижтимоий эҳтиёж, манфаат ва уларнинг ижтимоий тараққиётдаги

ўрни. Шахснинг жамият тараққиётидаги роли. Жамият ҳаётидаги манфаат ва эҳтиёж муаммолари, уларнинг ҳал этилишида шахсларнинг роли.

Миллий ўзликни англаш ва цивилизацияли тараққиёт йўлига ўтишда миллий қадриятларнинг ўрни ва роли. Умуминсоний қадриятларнинг миллий қадриятлардан устуворлиги – цивилизацияли тараққиётнинг бош йўналиши.

Коррупция тушунчасининг ижтимоий ҳодиса сифатидаги умумий тавсифи. Коррупция-ижтимоий таҳдиднинг мураккаб шакли. Коррупцияга қарши курашда умумдавлат этикаси ва халқаро ҳамкорликнинг аҳамияти. Ўзбекистонда коррупцияга қарши курашнинг долзарб муаммо эканлиги ҳақида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг амалий ва назарий ғоялари. Коррупцияга қарши курашнинг асосий тамойиллари. БМТнинг "Коррупцияга қарши кураш конвенцияси" ва унинг аҳамияти.

Жаҳон цивилизациясини шакллантириш - ижтимоий-фалсафий муаммо. Жаҳон цивилизациясини шакллантиришнинг энг муҳим белгилари. Жаҳон цивилизацияси - маҳаллий цивилизациялар, Шарқ ва Ғарб цивилизацияларининг илғор томонлари ва ютуқлари уйғунлашуви сифатида. Ўзбекистоннинг Шарқ ва Ғарб цивилизацияларини боғловчи кўприк, ҳалқа эканлиги.

Ўзбекистоннинг 2017-2021 йилларда янада ривожлантириш стратегиясининг мазмуни, моҳияти, ва аҳамияти. Ўзбекистон ижтимоий тараққиётининг ноёб, бетакрор ва ўзига хослиги.Ижтимоий ривожланишнинг тадрижийлиги, миллий менталитет ва салоҳиятга мослиги.

ФАЛСАФА ТАРИХИ фани бўйича

Қадимги Миср мифологияси ва унинг дунёқарашни шакллантирувчи функцияси. Миср мифларида олам манзараси. Гильгамеш эпоси, унда ҳаёт ва ўлим масаласининг муҳокама этилиши. Қадимги Миср ва Бобилдаги илмий билим куртаклари ва мифологиянинг Қадимги грек фалсафасининг шаклланишига таъсири.

Қадимги Ҳиндистонда фалсафий фикрларнинг юзага келиши.

Ведалар, уларда бадиий-мифологик дунёқарашнинг ифодаланиши. Брахманизмнинг шаклланиши ва моҳияти. Ҳинд тафаккурида эпик давр. Махобхарот, унинг фалсафий-мифологик мазмуни. Буддизм диний-фалсафий таълимот сифатида. Жайнизм, ундаги атомистик қарашлар. Қадимги ҳинд фалсафий мактабларининг вужудга келиши. Чорвоқ фалсафий таълимоти. Санкхья, ундаги пракрити (материя) ва пуруша (руҳ) дуализми. Йога ва йогинлар. "Бхагавадгита"даги йогин образи. Вайшешика, унда борлиқ ва ноборлиқ масалаларининг қўйилиши. Ньяяда билиш масалалари. Миманса ва веданта таълимотлари. Қадимги ҳинд фалсафасининг фалсафий фикр ривожида тутган ўрни.

Қадимги Хитойда фалсафанинг вужудга келиши. Қадимги Хитойда диний-мифологик қарашлар. Қадимги Хитой мумтоз фалсафаси. Конфуций таълимоти, унда антропологик, ижтимоий ва ахлоқий масалаларнинг устуворлиги, унинг бугунги кунда ёшларни умуминсоний аҳлоқий

қадриятлар руҳида тарбиялашдаги аҳамияти. Даосизм, унда борлиқ ваноборлиқ масалаларининг муҳокама этилиши. Легизмда жамият, бошқарув, қонунчилик масалаларининг қўйилиши ва ҳал этилиши.

Қадимги Юнонистонда олд фалсафий фикрлар. Эллин маданияти, унинг диний-мифологик қарашларда ифодаланиши. Гомер мифологияси ва космологияси. “Илиада” ва “Одиссея” эпослари социоантропоморфик дунёқараш намуналари сифатида. Милоддан аввалги VI-V асрларнинг ўрталарида фалсафанинг пайдо бўлиши ва мустаҳкамланиши

Иония фалсафаси. Милет мактаби фалсафий таълимоти.Фалес (эр.авв. 625-547 йй.) қадимги юнон олими ва файласуфи сифатида. Анаксимандр (эр.авв. 610-546 йй.)нинг апейронни борлиқ субстанцияси сифатида асослаши. Унинг космогонияси ва эсхатологияси. Анаксимандр ҳаётнинг келиб чиқиши ва инсон ҳақида. Анаксимен (эр.авв. 588-525 йй.) дунёқараши. Ҳаво - борлиқ субстанцияси. Анаксименнинг космогонияси ва космологияси ҳамда жон ҳақидаги қараш-лари. Гераклит фалсафаси. Гераклит (эр.авв. 544-480 йй.) дунёқараши. “Табиат ҳақида” асари, унда борлиқ масаласининг қўйилиши. Табиий зарурият ғоясининг асосланиши. Космогонияси, борлиқнинг умумий оқувчанлиги, ўзгарувчанлиги ҳақидаги фикр-мулоҳазалари. Гераклит диалектикаси. Инсон руҳияти ва билиш тўғрисидаги таълимоти. Ижтимоий-сиёсий ва ахлоқий қарашлари.

Италия фалсафаси. Пифагорчилар фалсафий таълимоти. Қарама-қаршиликлар ҳақидаги мулоҳазалари. Филолай ва Архит - пифагорчилар намоёндалари. Элей фалсафий мактаби. Ксенофан (эр.авв. 565-473 йй.)нинг иония натурфалсафасига ўзгартириш киритиши. Ксенофан пантеизми. Ксенофан таълимотидаги зиддиятлар. Парменидннинг «Табиат ҳақида» асари, унда «шубҳали йўлнинг» «ҳақиқат йўлига» қарама-қарши қўйилиши. Парменид томонидан борлиқ категориясининг талқин қилиниши ва ноборлиқнинг инкор этилиши. Парменднинг билиш назарияси. Зеноннинг борлиқ, фазо, вақт ва ҳаракат тўғрисидаги қарашлари. Зенон апориялари. “Зенон - диалектика ихтирочиси” (Арасту). Эмпедокл фалсафаси. Анаксагор фалсафаси. Софистлар катта гуруҳи. Протагор (эр.авв.480-410 йй.) дунёқараши. Софистлар кичик гуруҳининг қарашлари ва Арасту томонидан софистикага берилган баҳо. Суқрот фалсафаси. Мумтоз юнон фалсафаси

Левкипп-Демокритнинг атомистик таълимоти. Афлотун фалсафаси.

Арасту фалсафаси (эр.авв. 384-322 йй.)нинг ҳаёти ва асарлари. Арастунинг эстетик қарашлари. Арасту меросининг фалсафий фикр ривожига таъсири. Арасту ва Шарқ перипатетизми.

Эпикурчилик. Эллинизм даврида Ўрта Ер денгизи халқлари ҳаётида ижтимоий- сиёсий ва иқтисодий ўзгаришлар. Эпикур (341-270 йй.) ҳаёти ва асарлари. Эпикурнинг билиш назарияси. Индивидуализм - Эпикур этикасининг асоси. Лукреций Карнинг атомизми, борлиқ тўғрисидаги қарашлари. Эпикур ва эпикурчиларнинг ижтимоий қарашлари.

Стоицизм. Юнон стоицизмининг шаклланиши, унда онтология ва космология масалаларининг муҳокама этилиши. Юнон стоикларининг билиш назарияси ва мантиғи. Рим стоицизмининг ўзига хослиги. Панетсий ижоди.

Посейдон дунёқараши. Сенека ижоди. Рим эклектизми. Цицерон, Марк Аврелий қарашлари.

Скептицизмнинг шаклланиши ва асосий ғоялари. Пиррон - скептицизмнинг асосчиси. Унинг бахт тушунчасини талқин қилиши ва бахт-саодатга эришиш йўлларини аниқлаши. Тимон - пирронизм тарғиботчиси, унинг ишончли билим асослари тўғрисидаги қарашлари.

Неоплатонизмнинг шаклланиши, асосий мактаблари. Плотин (203-270 йй.)нинг ҳаёти ва фаолияти, асарлари. Прокл Афина мактабининг асосчиси ва неоплатонизмнинг системалаштирувчиси. Дунёвий жараённинг триадалик ритми ҳақидаги таълимоти. Юстиниан томонидан Афина мактабининг ёпилиши, формал равишда антик фалсафанинг тугалланиши.

Христиан динининг ақидалари, уларнинг Ўрта аср Ғарб фалсафасининг шаклланишига таъсири. Ўрта аср Ғарб фалсафасининг теоцентрик моҳияти, унинг ривожининг асосий босқичлари. Августин таълимоти. Патристика даврининг хусусиятлари.

Реализм ва номинализм ўртасидаги бахс. Реализмнинг кескин ўта ва мўътадил оқимлари. Ансельм Кентерберийскийнинг схоластик реализми. Худо концепцияси. Пъер Абеляр ва унинг черков ва ортодоксал схоластикага қарши кураши. Номинализмда индивидуал шахсга эътибор, инсон хатти-ҳаракати ва ирода эркинлиги. Ақлнинг эътиқодга нисбатан устунлиги. XIII асрда Европада схоластика ва фалсафий фикрлар ривожи. Фома Аквинский томонидан Арасту таълимотининг христиан илоҳиётчилиги руҳида талқин қилинишининг танқиди. XIII асрда Европада илм-маърифатнинг ривожи. Университетларнинг ташкил этилиши. Схоластиканинг инқирози. Номинализмнинг ривожи. Р.Бэкон, Д.Скотт ва У.Оккам қарашлари.

XIV асрнинг иккинчи ярми ва XVI асргача Европа мамлакатларида ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий–маънавий ўзгаришлар. Уйғониш даври фалсафасининг антропоцентрик ва гуманистик моҳияти ҳамда асосий йўналишлари. Н.Кузанский табиий-илмий қарашларидаги гелиоцентрик ғояларнинг моҳияти. Кузанскийнинг пантеистик онтологияси. Билиш ҳақидаги таълимоти. Мантиқий қиёслаш ва тафовутлаш тўғрисидаги фикрлари. Флоренциядаги неоАфлотуниклар фалсафаси. Уйғониш даври космологияси. Н.Коперник гелиоцентрик таълимотининг моҳияти ва дунёқараш аҳамияти. Ж.Брунонинг ҳаёти ва илмий мероси. Бруно дунёқарашида коинотнинг чексизлиги ва оламнинг саноқсизлиги тўғисидаги ғоялар. Леонардо да Винчининг ижодиёти. Г.Галилейнинг табиий-илмий ва фалсафий қарашлари.Уйғониш даври социологик таълимотлари. Уйғониш даврининг социологик таълимотлари. Инсоннинг табиий ҳуқуқлари ҳақидаги ғояларнинг вужудга келиши. Никколо Макиавелли - ягона марказлашган дунёвий ҳокимият тарафдори. Томас Морнинг ва Томаззо Кампанелланинг утопик ғоялари.

Френсис Бэкон фалсафаси. Янги давр Ғарбий Европа фалсафасининг шаклланиш шарт-шароитлари. Йирик саноат ишлаб чиқаришининг вужудга келиши, унинг фан тараққиётига кўрсатган таъсири. Классик фалсафанинг шаклланиши. Фалсафада илмий билиш методологияси масалаларининг

тадқиқ этилиши. Ф.Бэкон – давлат арбоби сифатида. “Янги Оганон” – фан ва унинг усуллари тўғрисидаги асар. Ақл идоллари ҳақида. Билишда услубниг роли ҳақида. Индуктив услуб ҳақида. Догматик метод танқиди. Фанлар классификацияси. Бэкон онтологияси. “Янги Атлантида”да ижтимоий-фалсафий масалалар ечими.

Рене Декарт фалсафаси. Рене Декарт ҳаёти ва илмий фаолияти. Декартнинг рационал-дедуктив методи. Декарт дуализми. Ҳаракат ҳақидаги таълимот. Декарт физикаси. Космологик концепция. Декарт гносеологияси. Услуб ҳақидаги таълимот. Ақл бошқаруви қоидалари. Шубҳа концепцияси. Туғма ғоялар ҳақидаги таълимот. Декартнинг ахлоқий қарашлари.

Томас Гоббс фалсафаси. Томас Гоббс ҳаёти, ижоди. Гоббс онтологияси. Фанларга муносабат. Гоббснинг механистик материализми. Унинг ахлоқий таълимоти. Гоббснинг ижтимоий фалсафаси. “Левиафан” – давлат ҳақидаги концепция. Табиий ва фуқаролик хола-ти ҳақидаги таълимот.

Бенедикт Спиноза фалсафаси. Бенедикт Спиноза – биографик маълумотлар ва фалса-фий асарлари. Декарт фалсафасига муносабат. Пантеистик фалсафаси. Худо-табиат муносабати. Спинозанинг онтологияси. Субстанция ва унинг атрибутлари, модуслар ҳақида. Спинозанинг билиш назарияси. Унинг ахлоқий қарашлари. Эркинлик ва заруририят ҳақидаги таълимот.

Жон Локк фалсафаси. Жон Локкнинг ҳаёти ва ижоди. Локк онтологияси. Унинг гносеологияси. Бирламчи ва иккиламчи сифатлар ҳақидаги таълимот. Локкнинг ижтимоий фалсафаси. Ҳурфикрлик ҳақидаги концепция. Унинг либерализми. Локк фалсафасининг кейинги тақдири.

Готфрид Лейбниц монадологияси. Готфрид Лейбниц – ҳаёти ва ижоди. Асосий асарлари. Туғма ғоя инкори. Лейбницнинг онтологик қарашлари. Монадологоия – объектив ва субъектив идеализм унсурлари ҳақидаги таълимот. Моддий дунёнинг феноменологик характери. Имконий дунёлар ҳақидаги таълимот. Ўрнатилган уйғунлик тўғрисида. Лейбниц фалсафасининг кейинги ривожи.

XVIII асрнинг иккинчи ярми XVIII аср биринчи ярмида Англияда ижтимоий-сиёсий ҳолат. XVIII асрда Англияда маърифатпарварлик фалсафасининг ривожи. Жон Толанд фалсафаси. Толанднинг пантеистик қарашлари. Толанд ижодида хурфикрлик ғоялари. Англияда ахлоқий таълимотларнинг ўзига хос ривожи. А.Шефтсбери ва Хатчесоннинг ахлоқий қарашлари. Б.Мандевилнинг ахлоқий таълимоти. Давид Гартлининг фалсафий қарашлари ривожи. Антони Коллинзнинг фалсафий қарашлари. Жозеф Пристлининг фалсафий фикрлари ривожи. Англияда идеалистик таълимотлар ривожи. XVII-XVIII аср инглиз зиёлиларининг фалсафа ва динга муносабати. Жорж Берклининг фалсафий таълимотининг асосий тамойиллари. Унинг материя ва объектив олам ҳақидаги таълимоти. Ж.Берклининг динга муносабати. Ж.Берклининг фалсафа тарихидаги ўрни ва роли. Давид Юм фалсафасининг ижтимоий-сиёсий илдизи. Д.Юмнинг онтологик қарашлари. Д.Юмнинг гносеологик қарашлари. Унинг «Инсонни

билиш ҳақидаги тадқиқоти» асарида фалсафий масалаларнинг таҳлили. Ўхшашлик ассоциациялари. Макон ва замон ассоциациялари. Сабабият ассоциациялари.

XVIII аср француз маърифатчилигининг ўзига ҳос хусусиятлари ва ривожи. Уларнинг динга муносабатлари. Вольтернинг фалсафий таълимоти. Унинг ижтимоий-сиёсий қарашлари. Шарл Монтескьенинг маърифатпарвар ғояларининг шаклланиши. Ш.Монтескьенинг динга муносабати. Монтескъенинг жамиятга нисбатан географик детерминизми. Ж.Ж.Руссо - франциянинг сиёсий мафкурачиси. Руссонинг «Инсонлар ўртасида тенгсизликнинг келиб чиқиши ва асослари тўғрисида мулоҳазалар» асарида фалсафий ва ижтимоий муаммолар. Унинг ижтимоий-сиёсий қарашлари. Ж.Ж.Руссо давлатнинг келиб чиқиши ҳақида. Унинг динга муносабати. Ж.Ж.Руссонинг педагогик қарашлари.

XVIII аср француз фалсафасининг ижтимоий фикр тарихида тутган ўрни. Дени Дидронинг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Дидронинг фалсафий қарашлари. Дидронинг билиш назарияси. Унинг ижтимоий-сиёсий қарашлари. Дидронинг динга бўлган муносабати. Этъен Кондельякнинг ҳаёти ва фаолияти. Э.Кондильяк билиш назарияси ва системалар муаммосига муносабати. Э.Кондильякнинг ижтимоий-фалсафий, тарихий ва сиёсий қарашлари. Ламетрининг табиий-илмий қарашлари. Унинг фалсафий қарашлари. Борлиқ ҳақидаги таълимоти. Ламетрининг гносеологик қарашлари. Унинг ахлоқ ҳақидаги фикрлари. Ламетрининг ижтимоий қарашлари. Францияда материалистик таълимотлар. П.Гольбахнинг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Унинг табиатшуносликка муносабати. Материя ва ҳаракат бирлиги ҳақида. Гольбахнинг билиш назарияси. Унинг фаталистик детерминизми. Динга бўлган муносабати. Ижтимоий-сиёсий қарашлари. Конституцион монархия Гольбахнинг сиёсий идеали эканлиги. Гельвеций ҳаёти. Ижоди ва асарлари. Гельвеций фалсафасида материя ва ҳаракат. Гельвецийнинг билиш назарияси. Гельвецийнинг жамият ҳақидаги қарашлари. Гельецийнинг динга бўлган муносабати.

Немис фалсафаси ривожининг босқичлари. XVIII аср иккинчи ярми XIX асрнинг биринчи ярмида юзага келган немис фалсафасининг ижтимоий-сиёсий ва ғоявий илдизлари. XVIII асрнинг иккинчи ярми ва XIX асрнинг биринчи ярмида немис фалсафаси ривожига табиий-илмий ва диний таълимотларнинг таъсири. Кантнинг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Кант дунёқарашининг эволюцияси. Кантнинг танқидий даврга бўлган ижоди. Унинг табиий-илмий қарашлари. Кант «Соф ақлнинг танқиди» асарининг тизими ва мазмуни. Кант назарий ва амалий ақлни танқиди. Унинг эстетик назарияси. Кантнинг ижтимоий-сиёсий қарашлари. Кант таълимотининг кейинги даврда Ғарбий Европа фалсафасидаги тақдири. Иоганн Фихте фалсафаси. Фихтенинг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Фихте фалсафий қарашларининг шаклланишида Кантнинг таъсири. Унинг субъектив идеализми. Фихте диалектикаси. Фихтенинг ижтимоий қарасъҳалари. Унинг ахлоқий қарашлари. Иосиф Шеллинг фалсафаси. Шеллинг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Шеллинг фалсафасининг шаклланишида Кантнинг таъсири.

Шеллингнинг табиат фалсафаси. Унинг диалектикаси. Шеллинг билиш назарияси. Ижтимоий-сиёсий қарашлари. Шеллинг «Санъат фалсафасининг моҳияти» ҳақида. Шеллинг фалсафасида «Илоҳий башорат» таълимоти. Вильгельм Гегель фалсафаси. Гегель фалсафий ижодининг асосий даврлари ва босқичлари. Гегелнинг фалсафий системаси ва услуби. Гегель табиат фалсафасининг асосий хусусиятлари. Гегелнинг мутлақ руҳ ҳақидаги таълимоти. Гегелнинг ижтимоий-сиёсий қарашлари. Гегель дин, ҳуқуқ ва санъат фалсафаси ҳақида. Гегель фалсафа тарихчиси сифатида. Людвиг Фейербахнинг антропологик фалсафаси. Фейербахнинг ҳаёти, ижоди ва асарлари. Фейербахнинг антропологик фалсафаси. Унинг гносеологик таълимоти. Фейербах томонидан Гегель фалсафасини танқид қилиниши. Ижтимоий-сиёсий қарашлари. Фейербах янги муҳаббат дини ҳақида. Унинг ахлоқий қарашлари.

Позитивизмнинг шаклланиши ва асосий хусусиятлари. О.Контнинг позитивистик фалсафаси. Дунё ва билиш ҳақидаги позитивистик таълимот. О.Контнинг ижтимоий-сиёсий концепцияси. Г.Спенсернинг қарашлари. Ижтимоий-социологик назарияси. Эволюция ва унинг қонунияти ҳақидаги таълимоти. Биринчи позитивизмнинг аҳамияти. Ж.Милл ва мантиқдаги позитивистик ғоялар. Позитивизмнинг кейинги ривожи.

Неокантчиликнинг ижтимоий-тарихий ва ғоявий-назарий асослари, асосий оқимлари ва хусусиятлари. Неокантчиликнинг физиологик йўналиши намоёндалари - О.Либман (1840-1914), Г.Гельмгольц (1821-1894 йй.), Ф.А.Ланге (1828-1875 йй.). Ф.А.Лангенинг «Ишчи масаласи»да ижтимоий қарашлари. Неокантчиликнинг марбург мактаби намояндалари - Г.Коген (1842-1918 йй.), П.Наторп (1854-1924 йй.), Э.Кассирер (1874-1945 йй.). Г.Коген математик табииётшунослик ҳақида. Г.Когеннинг «ахлоқий социализми». П.Наторп «аниқ фанларнинг мантиғи» ҳақида. Э.Кассирер - фан тарихчиси. Унинг символик шакллар фалсафаси. Неокантчиликнинг ижтимоий концепцияси.

Ғарбий Европа мамлакатларида иррационализмнинг шаклланиши. Артур Шопенгауэр (1788-1860 йй.) - иррационал оқим намояндаси. Дунё - тассавур сифатида. Дунё ирода сифатида. Шопенгауэр - Гегель фалсафий системасининг танқидчиси. Ахлоқий пессимизми. Буддизмга муносабати. Эстетик қарашлари. Санъат - бу ироданинг намоён бўлиши. Ижтимоий-сиёсий фикрлари. Шопенгауэр ижодининг «ҳаёт фалсафаси»га таъсири.

«Ҳаёт фалсафаси»нинг вужудга келиши, унинг ижтимоий-тарихий ва ғоявий-назарий асослари ҳамда моҳияти. Ф.Ницше дунёқарашини шаклланишига «Юнон мабудларининг» ва афсоналарининг кўрстган таъсири. «Ҳаёт» тушунчаси. «Комил инсон» ҳақидаги таълимот. «Ҳокимиятга интилиш» - инсоният тарихини ҳаракатга келтирувчи куч. Ф.Ницше этикаси. Динга бўлган муносабат. «Абадий қайтиш» тўғрисидаги афсона. Ницшечиликнинг тақдири.

А.Бергсон фалсафий таълимотининг ижтимоий-тарихий ва ғоявий назарий манбалари. «Ҳаёт фалсафаси»нинг французча талқини. «Ҳаётий жўшқинлик» - эволюсияни ҳаракатлантирувчи куч. Биологиядаги

механицизм танқиди, эволюсиянинг асосий йўналишлари тўғрисида. А.Бергсон фалсафасида инсон муаммоси «Давомийлик» - инсон «ҳаётий жўшқинлиги»нинг намоён бўлиши сифатида: давомийлик ижодий жараён сифатида; давомийлик биологик вақт сифатида; давомийликнинг, хотира ва интеллектнинг инсон ҳаётидаги роли. Инстинкт ва интеллект. «Интеллектуал интуиция» ҳақидаги таълимот. А.Бергсоннинг ҳаётий тарих фалсафаси ҳамда очиқ жамият ҳақидаги қарашлари.

Освалд Шпенглер (1880-1936 йй.)нинг ҳаёти ва ижодий фаолияти. Тарих фалсафаси. Тарих - бу кечинмалар мажмуаси. Тарихнинг даврийлиги. Тарихий тараққиёт - бу фикция. Тарих - ёпиқ системадир. О.Шпенглернинг ижтимоий-сиёсий концепцияси. «Европа қуёшининг ботиши» асари. Маданият ва цивилизация ҳақидаги фикрлари. Маданият руҳияти ва фатализм (тақдир) тўғрисидаги қарашлари. Шпенглер фалсафасининг Ғарб ижтимоий фикр тараққиётига таъсири.

Экзистенциализм фалсафасининг назарий асослари. Э.Гуссерлнинг феноменологик таълимоти, унинг немис экзистенциализми шаклланиши ва ривожига таъсири. М.Хайдеггер (1889-1955 йй.) экзистенциализми. Борлиқ масаласи. феноменологик услуб. Инсон, унинг эркинлиги масаласи, танлаш, ўлим олдидаги қўрқув, яшаш масъулияти. Тил «борлиқ уйи» сифатида. К.Ясперс (1883-1969 йй.)нинг экзистенциалистик қарашлари. Мавжудлик ва экзистенсия. Чегаравий вазиятлар, уларнинг турлари. Тарих фалсафаси. «Шифр» ҳақидаги фикрлари. Динга бўлган муносабат. Немис экзистенциализмининг ўзига хос томонлари, бошқа оқимларга таъсири, ҳозирги кундаги аҳамияти.

Сёрен Къеркегор (1813-1855 йй.)нинг христианлик руҳидаги экзистенсиалистик фалсафаси. Инсон муаммосининг қўйилиши ва ҳал этилиши. Шахснинг уч типлиги ҳақдаги фикрлари (эстетик, ахлоқий, диний). Ақлнинг танқиди. Гегель фалсафаси танқиди. С.Къеркегор - чуқур шахсий характерга эга бўлган фалсафа тарғиботчиси. Фалсафада «танлаш» муаммоси. «Қўрқув», «умидсизланиш», «қатъият» тушунчаларининг ишлаб чиқилиши. С.Къеркегор фалсафасининг XX аср экзистенсиализмига таъсири.

Францияда экзистенциализмнинг вужудга келиши ва ривожи, унинг назарий манбалари. Ж.П.Сартр (1905 йилда туғилган), унинг феноменологик борлиқ, «Борлиқ ўзида» ва «ўзи учун борлиқ» ҳақидаги фикрлари. Борлиқ ва бўшлиқ. Эркинлик масаласи. Танлаш ва масъулият. Динга муносабати. А.Камю (1913-1960 йй.) фалсафий қарашлари эволюсияси. Инсоннинг табиатдан ва бошқа инсонлардан бегоналашиши масаласи. Ҳаёт мазмуни, абсурдлик; умуминсоний қадриятларнинг А.Камю ижодида салоҳиятли ўрин эгаллаши. Динга муносабати. Француз экзистенсиализмининг кейинги тақдири.

Прагматизмнинг ижтимоий-тарихий, назарий-ғоявий асослари. Америка - прагматизмнинг ватани. Чарлз Пирс (1839-1914 йй.) - прагматизм асосчиси. Билиш масалаларининг қўйилиши, «шубҳа-ишонч» таълимоти. ЭЪтиқодни мустаҳкамлаш усуллари. Ҳақиқат концепцияси. Уильям Джемс (1842-1910 йй.) прагматизми. Фалсафий темпераментлар ҳақидаги таълимот.

Прагматизм баҳсли мунозараларни ҳал қилиш услуби сифатида. Билишда «тажриба» ва ирода аҳамиятининг ўзига хос талқини. Прагматизм намоёндаларининг ижтимоий-ахлоқий қарашлари. Прагматизмнинг кейинги тақдири.

Психоаналитик оқимнинг вужудга келиши. З.Фрейднинг (1856-1939 йй.) ижтимоий-фалсафий қарашлари. З.Фрейд инсоннинг ҳирсий табиати ҳақида. «Эдип комплекси» ва либидо тушунчалари. З.Фрейднинг динга муносабати.

Араб дунёсида маърифатчилик даври 19 аср ўрталари 20 аср бошлари. Жамолиддин Афғоний ва Мухаммад Абдо фалсафий дунёқарашлари. Араб фалсафасида персонализм, мантиқий позитивизм ва экзистенциализм ғояларининг шаклланиши. Араб фалсафаси XX аср мантиқий позитивизм вакили, Мисрлик Закий Нажиб Маҳмуднинг ҳаёти ва ижоди. Маҳмуд қарашларига австрия мантиқ мактабининг таъсири. Закий Нажиб Маҳмуд мантиқий позитивизмининг унинг «Метафизика абсурди» (1951), «Мантиқий позитивизм» (1961), «Илмий фалсафага доир» (1962)асарларида ва «Замонавий тафаккур» (1962) журналида акс этиши. Маҳмуд қарашларида «ақл» ва «рационаллик» тушунчалари талқини. Абдурахмон Бадавийнинг араб экзистенсианализми. Бадави қарашларига М.Хайдеггернинг таъсири. Тасаввуфда экзистенсиализм илдизларининг изланилиши. Ўлим масаласи. «Вақт», «эркинлик», «интуиция» категорияларининг анализи. Француз персонализмининг Муҳаммад Азиз Лаҳбабий қарашларига таъсири. Муҳаммад Азиз Лаҳбабийнинг «Реалистик персонализм» ғояси. Муҳаммад Азиз Лаҳбабийнинг билиш, жамият, цивилизация ҳақидаги қарашлари.

Рам Моҳан Ройнинг маърифий қарашлари. Саид Аҳмад Хон - маърифатпарвар. Муҳаммад Иқбол - маърифатпарвар мутафаккир сифатида. Неоҳиндуизм фалсафасининг шаклланиши ва ривожланиши. Рамакришнанинг дунёқараши. Свами Вивекананданинг фалсафий ва ижтимоий-сиёсий қарашлари. Ауробиндо Гҳошнинг интеграл ведантаси. Маҳатма Гандининг фалсафаси. Рабиндранат Тагорнинг инсонпарварлик фалсафаси. Жавоҳарлал Нерунинг фалсафий қарашлари. Мустақиллик даври фалсафасининг муаммолари. Сарвапалли Радхакришнан фалсафаси. Неоведантизм фалсафаси.

XIX аср ўрталари – XX асрнинг 1-чи ярмида Хитой фалсафаси. Гун Цзычжэнь ва Вэй Юаньнинг фалсафий ғоялари. Хун Сюцюаньнинг диалектикаси. Кан Ювейнинг сиёсий фалсафаси. Лян Шуминнинг ижтимоий фалсафаси. Лян Сичаонинг фалсафий қарашлари. Ян Фунинг фалсафий қарашлари. Ли Дачжао фалсафаси. Сун Ят-сеннинг фалсафий қарашлари. Ху Ши-америкача прагматизм ғояларининг тарғиботчиси. Дэн Сяопиннинг ижтимоий-фалсафий қарашлари.

Чжусианлик таназзули. Чхве Хан Ги фалсафаси. "Тонхак" мактаби. Шимолий Кореяда фалсафа ва мафкура ривожланишининг хусусиятлари. Жанубий Кореяда фалсафанинг ривожланиши. Японияда ислоҳотларнинг бошланиши, Мейдзи инқилоби. Корея ва Япон аннекция ннтеллектуал муҳити даврида фалсафий фикрлар. Турли мистик характердаги япон

секталарининг жонланиши. Кореяда позитивизмнинг тарқалиши ва унинг конфусийлик ва буддизам билан муносабати. Кореянинг 1953 йилги ажралиб чиқишидан сўнг тараққиёти. «Чучхе» - шимолий Корея фалсафаси. Жанубий Кореяда фалсафанинг ривожланиши. Анънавийликни ғарб фалсафаси доктриналари билан мувофиқлаштиришга уруниш

Японияда маърифатпарварлик.Мейрокуся жамияти. Академик фалсафа. Киото мактаби. Нисида Китаро. Миллатчилик мафкурасининг моҳияти. XX аср материализми. Накаэ Тёмин. Ҳозирги замон япон фалсафасининг энг муҳим жиҳатлари. Танабэ Маджим таълимотида япония киот мактаби анъаналарининг давом эттирилиши. Унинг тарих фалса-фаси. Киот мактабининг бошиа намояндалари Хатано Сейто, Ватсудзи Тетседзо, Янагида Кендзюро ижоди. Улар ижодида тарих фалсафаси, социал психология, фалсафа тарихи масалалари. Машҳур япон файласуфи Райсеку Тейтаро Судзуки ижодида Ғарб ва Шарқ фалсафасининг қиёсий ўрганилиши. Иноуэ Тетсудзиро қарашларида япон миллатпарвар-лиги идеологияси. Япон фалсафаси тарихини ўрганилишида Нагата Хиросининг ўрни.

Зардуштийликнинг вужудга келиши. «Авесто». Зардуштийликнинг асосий ғоялари. Зардуштийлик динида оловнинг гуноҳлардан тозаловчи сеҳрли куч сифатида тушунилиши. «Авесто» да табиат ҳақидаги билимларнинг илми нужум, табобат ва фалсафага оид фикрларнинг, шунингдек, кишилик жамияти пайдо бўлиши ҳақидаги фикрларнинг баён этилиши. Зардуштийликда жон ҳақидаги таълимот.

Кейинги даврларда зардуштийликнинг мазмуни ва шаклининг ўзгариши, унинг Аршахийлар ва Сосонийлар подшоҳлиги даврида ҳукмрон динга айланиши. Монийлик ва маздакийлик.

Араб ярим ороли ислом дини вужудга келиши арафасида. Қурайш қабиласининг араб қабилаларини исломлаштиришидаги роли. Исломгача бўлган политеистик ва монотеистик динларнинг ислом динини ақидадаштиришдаги роли.

Маккада Муҳаммад пайғамбарнинг монотеистик тарғиботларининг бошланиши. Муҳаммад пайғамбарнинг Маккадан Мадинага ҳижрати (622 йил) ва мусулмон жамоасининг расмий тан олиниши. 630 йилда Макканинг ҳужумсиз топширилиши.

Ислом динининг асослари муқаддас китоблар бўлмиш Қуръон ва Ҳадисларда акс этиши. Ягона Ҳудо – Оллоҳ – Қуръоннинг марказий тушунчаси. Муҳаммаднинг пайғамбарлик роли ва Қуръоннинг илоҳий кўрсатма (Ваҳий) эканлиги, унинг осмондан юборилганлиги (Танзил) тўғрисидаги тасаввурлар.

Қиёмат ва унинг ижтимоий моҳияти. Исломнинг асосий йўналишлари: оқимлар ва секталар. VII аср бошлари ва VIII асрда шиизмнинг шаклланиши, унинг мафкураси. Исмаилийлар ва Карматларнинг вужудга келиши. Исмоилнинг ўғли – Имом Мухаммад Махди ҳақидаги таълимотлар. Карматлар ижтимоий ва иқтисодий тенглик ҳақида. Карматларга Аль – Маарри, Носир Хисрав и Ибн-Синоларнинг яқинлиги.

Исломдаги оқимлар: ашарийлар, жабборийлар, кадарийлар, мутазилийлар, мутакаллимлар.

1Х-Х1 асрларда араб мамлакатлари ва Эронда фалсафий ғоялар. Аббосийлар даврида ижтимоий-иқтисодий ва тарихий шарт-шароит. Фанлар ривожи. «Байтул ҳикма» донишмандлик уйининг вужудга келиши ва Марказий Осиё олимлари фаолияти. Мутазиллийликнинг тарқалиши. Абу-Юсуф аль-Кинди (800-865) биринчи араб олими. Ал-Киндийнинг методологик ғоялари. Худо-биринчи сабаб. Аристотелнинг сабабият ҳақидаги таълимотининг мукаммаллаштирилиши. Материя, шакл, макон, замон, харакат. Субстанция ва акциденция. Космология. Ҳақиқат ҳақидаги таълимот.

Абу Аъло Ал Маарри (вафоти 1017г) ва унинг ижоди. Аль-Маарри илмнинг келиб чиқишидаги тарихий ва гносеологик илдизлар ҳақида. Маарри қарашларида ахлоқ ва сиёсат масалалари. Ижтимоий адолат ғояси.

Абу Бакр ар-Рози (865-925) – буюк Эрон олими. Шарқ атомистикаси асосчиси Ар-Розийнинг табиатшунослик қарашлари. Худонинг беш бошланғичи ҳақидаги таълимот: жон, макон, замон, материя ва шакл. Космология. Гносеология. Онг моҳияти. Тафаккурнинг вазифаси. Интуитив билиш. “Ҳақиқатнинг иккиланганлиги” таълимотига муносабат. Инсон ва унинг жамиятдаги ўрни ҳақидаги масалалар. Рациональ гедонизм ғояси. Ар-Розийнинг динга муносабати.

IX – XII асрларда Марказий Осиёда марказлашган давлатларнинг пайдо бўлиши. Самонийлар, Корахонийлар, Ғазнавийлар. Хоразмда Маъмун академиясининг барпо этилиши.

IX-XII асрларда Яқин Шарқ ва Марказий Осиёда диний фанлар ривожи. Марказий Осиёда ҳадис илмининг ривожланиши. Имом Бухорий ва унинг «Сахихи Бухорий» асари. Ат-Термизийнинг аҳлоқий- сиёсий қарашлари. Имом Мотуридий ва унинг «Тавҳид» асари. Шариат, тарикат; маърифат ва ҳақиқат. Аҳмад Югнакий дунёқараши. Унинг «Хиббатул Хақоиқ» асари. Маҳмуд Кошғарийнинг фалсафий қарашлари. Чағминийнинг фанлар тарихида тутган ўрни.

Абу Абдуллоҳ Муҳаммад Мусо ал-Хоразмийнинг(783-850) табиий илмий қарашлари. Марказий Осиё илм-фанига қўшган ҳиссаси.

Абу Абдуллоҳ Хоразмийнинг (997 й. вафот этган) “Фанлар калити” номли энциклопедик асари. Фанлар классификацияси. Перипатетизм.

Абу Наср Фаробий (873-950) - Марказий Осиё, Яқин ва Ўрта Шарқнинг таниқли олими. Фаробий ва унинг илмий мероси. Фаробий-«Иккинчи муаллим». Фаробий онтологиясининг ғоявий илдизлари. Борлиқнинг олти босқичи: илоҳиёт, осмон жисмлари, фаол ақл, жон, шакл, материя. Пантеизм ва неоплатонизм, онтологии ва космология. Аристотель таълимотининг янги талқини. Субстанция ва акциденция, материя ва шакл. Фанлар классификацияси. Логика ва унинг билиш тараққиёти, фанлар орасидаги ўрни. Форобий мантиғининг методологик аҳамияти. Фаробийнинг фаровон жамият ва бахт ҳақидаги ғоялари.

Абу Райхон Беруний дунёқараши. Ҳаёти ва илмий мероси. Беруний – энциклопедист олим. Беруний – фан тарихчиси. Берунийнинг онтологик қарашлари. Космология ва космогония. Беруний таълимотида диалектика элементлари. Берунийнинг тажриба -эксперименталь методи. Ҳақиқат мезонлари масалалари. Берунийнинг социологик қарашлари. Инсон, халқлар, табақалар, тиллар келиб чиқиши тарихи. Жамият ривожланишида географик омил аҳамияти. Берунийнинг этик қарашлари. Иқтисодий таълимоти. Берунийнинг Ҳиндистонни ўрганилишидаги ўрни.

Абу Али Ибн Сино (980-1037) ҳаёти ва илмий мероси. Ибн Сино онтологиясида неоплатонизм элементлари. Моддий дунё тузилиши ва унинг тараққиёти ҳақидаги таълимот. Космология ва космогония. Борлиқнинг сабабий боғланиши ҳақидаги таълимот. Ибн Сино жамият ва давлат ҳақида.

Гносеология. Тажриба ҳақидаги таълимот. Логика ва унинг билишдаги ўрни. Фанлар классификацияси. Ибн-Синонинг давлат ва жамият ҳақидаги таълимоти. Этик қарашлари. Педагогик ғоялари.

Юсуф Хос Хожиб дунёқараши. Унинг «Кутадғу билиг» асари. Инсон, жамият, тарбия муаммоси. Аҳлоқий дидактика.

Маҳмуд Қошғарий ва унинг «Девону луғатут - турк» асари. Маҳмуд Кошғарийнинг фалсафий қарашлари. «Девону луғатут - турк» асарининг ўзбек миллий мероси тарихидаги аҳамияти.

IX-XII асрларда Яқин Шарқ ва Марказий Осиёда диний фанлар ривожи. Марказий Осиёда ҳадис илмининг ривожланиши. Имом Бухорий ва унинг «Сахихи Бухорий» асари. Ат-Термизийнинг аҳлоқий- сиёсий қарашлари.Имом Мотуридий ва унинг «Тавҳид» асари. Шариат, тарикат; маърифат ва ҳақиқат. Аҳмад Югнакий дунёқараши. Унинг «Хиббатул Хақоиқ» асари. Чағминийнинг фанлар тарихида тутган ўрни.

Марказий Осиёда XIII-XIV асрда ижтимоий, сиёсий ва тарихий аҳвол. Мистик таълимотларнинг кучайиши. Хўжа Аҳмад Яссавий ва унинг Марказий Осиё халқлари маънавий ҳаётида тутган ўрни. Хўжа Аҳмад Яссавийнинг тасаввуфий қарашлари. Хўжа Абдухолиқ Ғиждувонийнинг сўфийлик таълимоти. Мовароуннаҳрда суфийлик таълимотининг Юсуфа Хамадоний (XII аср.) тариқатида бошланганлиги. Ғиждувоний ва Яссавий таълимоти. ХШ-Х1У асрларда Нақшбандийликнинг вужудга келиши. Тасаввуф адабиётини араб, форс, урду и турк адабиётига таъсири.

Жалолиддин Румий таълимотида сўфизм амалиёти ва назарияси муносабатлари. Унинг комил инсон ҳақидаги таълимоти. Румий таълимотида диалектика элементлари.XV-XVI аср мутафаккирлари ижодига нақшбандийликнинг таъсири. Паҳлаван Маҳмуд-миллий курашнинг асосчиси.

Тафтазонийнинг ижтимоий-фалсафий, ахлоқий қарашлари. Тафтазонийнинг калом фалсафаси, мантиқ, геометрия, араб тили грамматикаси ривожига қўшган ҳиссаси.

Журжонийнинг фалсафий, мантиқий-методологик қарашлари.

Амир Темур ва унинг сиёсий қарашлари.Амир Темурнинг ўзбек давлатчилик тарихидаги ўрни ва роли. Темурийлар сулоласи. Самарқанд ва Ҳирот фан ва маданият маркази. Марказий Осиё тарихида Темур сиймосининг фалсафий таҳлили.

Улугбек (1396-1449): ҳаёти, ижоди, сиёсий фаолияти. Улуғбекнинг астрономик мактаби. Улуғбекнинг «Астрономик жадвал»и.

Али Қушчи (1403-1474), унинг илмий- ижодий фаолияти ва дунёқараши.

Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг (1482-1530) ҳаёти, ижоди, ижтимоий-фалсафий ва аҳлоқий қарашлари. Бобур- йирик давлат арбоби..

Абдураҳмон Жомий (1427-1492) ижодидаги борлиқ ҳақидаги таълимотида оламнинг бирлиги масаласи. Пантеизм элементлари. Жомийнинг ахлоқий-ижтимоий қарашлари. Идеал жамият ҳақидаги таълимот. Гуманизм ғоялари. Фалсафа тарихида Жомий илмий меросининг аҳамияти.

Алишер Навоий (1441-1501) дунёқарашининг ижтимоий-иқтисодий, тарихий ва гносеологик илдизлари. Навоий билиш назарияси. Ижтимоий-сиёсий қарашлари. Адолатли ва адолатсиз урушлар ҳақида. Навоийнинг аҳлоқий ғоялари. Алишер Навоийнинг ижтимоий-сиёсий қарашлари.

Гуманизм тамойиллари. Навоий дунёқарашига тасаввуфнинг таъсири. Навоий ўзбек классик адабиёти намояндаси.

Хусайн Воиз Кошифий (вафоти 1505 й.) жамият ва қонунчилик ҳақида. Кошифий таълимотида аҳлоқий категориялар.

Мирзо Бедилнинг ижтимоий-фалсафий қарашлари. «Тўрт унсур», «Ирфон», «Нуқот». Бедил пантеизми. Калом ва тасаввуфга муносабат. Билиш ҳақидаги таълимот. Инсон ва инсонийлик муаммолари. Бедил давлат ва жамият ҳақида.

Бобораҳим Машраб дунёқараши. Машрабнинг антиклерикаль ғоялари. Унинг тасаввуфга муносабати. Машраб пантеизми. Инсон ҳақидаги таълимот.

XIX аср бошида Қўқонда марказлашган феодал давлатининг қарор топиши. Қўқон хонлиги даврида хон саройида тўпланган сарой шоирларининг оламнинг келиб чиқиши, ривожи ва уни билиш тўғрисидаги ғайри илмий фикрларни тарғиб қилишлари ҳақида. Махмур, Гулханий, Огахий, Хоразмий ва уларнинг дунёқараши. Уларининг ҳақиқат, адолат, бахт ва озодлик ҳақидаги ғоялари.

Марказий Осиёни Россия томонидан истило қилиниши. Аҳмад Донишнинг фалсафий ва ижтимоий-сиёсий қарашлари. Унинг маърифатпарварлик қарашлари. У томондан демократик ғояларнинг ривожлантирилиши. Фан ва маданият, маърифат ва ижтимоий адолатнинг ривожлантирилишида унинг роли ва ўрни.

Хамзанинг ижтимоий-сиёсий ғоялари. Унинг ҳаёти ва ижоди. Унинг инқилобгача бўлган қарашлари. Хамза ғояларининг инқилобий маърифатпарварликдан инқилобий демократизмга томон йўғрилган ғояларининг кейинги эволюцияси. Хамзанинг этик ва эстетик ғоялари.

Жадидлар. Маҳмудхўжа Беҳбуди (1875-1919) жадидчилик яловбардорларидан бири. Мунаввар Қори, Фитрат, Чўлпон, Абдулла Кодирий, Абдулла Авлоний ва бошқалар ижодида жадидчилик ғояларининг ривожлантирилиши. Уларнинг ўзбек халқининг фан, маданият, ахлоқ ва адабиёти соҳаларига қўшган ҳиссалари.

МАНТИҚ ТАРИХИ ВА НАЗАРИЯСИ фани бўйича

Тафаккур — мантиқ фанининг ўрганиш объекти. Тафаккурнинг билишда ўрни ва аҳамияти.

Тафаккурнинг универсал мантиқий шакллари: тушунча, ҳукм (мулоҳаза), хулоса чиқариш. Тафаккур қонуни тушунчаси. Тафаккур қонунлари тўғри фикр юритишнинг принциплари сифатида. Фикрнинг чинлиги ва шакл жиҳатидан тўғри қурилиши. Формал мантиқ тўғри тафаккур структураси (шакллари) ва қонунларини формал методлар ёрдамида ўрганувчи фан сифатида. Мантиқнинг илмий ишонч - эътиқоднинг шаклланишида тутган ўрни. Мантиқ фанининг фикрлаш маданиятини ўстиришдаги аҳамияти.

Тўғри тафаккурнинг асосий белгилари: фикрнинг аниқ маънога эга бўлиши, изчил ва зиддиятсиз қурилиши, етарли асосга эга бўлиши. Тафаккур қонунларининг мазмуни ва ўзаро алоқаси. Айният қонуни. Нозидлик қонуни. Учинчиси мустасно қонуни. Етарли асос қонуни. Тафаккур қонунларга риоя қилиш – билишда ҳақиқатга эришиш шарти. Тафаккур қонунларинннг илмий билиш ва амалий мушоҳада юритиш учун аҳамияти.

Тил ахборот (информация) белгилари системаси сифатида. Тилнинг функциялари. Белги тушунчаси. Белгиларнинг асосий турлари. Тил ифодаларининг ашёвий мазмуни ва маъноси. Тилни семиотик таҳлил қилишнинг асосий йуналишлари: семантика, прагматика, синтаксис. Табиий ва сунъий тиллар. Тил – объект ва метатил.

Номлаш назариясининг асослари. Тил белгиларининг асосий турлари: гап, предметлар белгилари (номлари), хосса ва муносабатлар белгилари (предикатлар), мантиқий терминлар (боғловчилар, кванторлар, операторлар, эркин ва боғланган ўзгарувчилар). Гап, унинг маъноси ва мазмуни.

Тил белгиларини қўллаш принциплари: бир маънолик, ашёвийлик, ўзаро алмашиш. Алмаштириш парадокслари ва унинг сабаблари. Номларни қўллаш усуллари ва контекстлар турлари.

Тушунча борлиқни акс эттириш шакли сифатида. Тушунчанинг тилда ифода қилиниш шакллари. Терминлар ва тушунчалар. Билишда тушунчаларнинг аҳамияти. Тушунчанинг мантиқий тавсифи. Тушунчанинг мантиқий струкураси ва асосий хусусиятлари. Тушунчанинг мазмуни ва ҳажми, улар ўртасидаги муносабат. Тушунчанинг мантиқий ва фактик мазмуни ва ҳажми. Тушунчанинг тўла мазмуни. Тушунчанинг турлари ва тушунчалар ўртасидаги муносабатлар. Эйлер доиралари ва Венна диаграммалари тушунчалар ўртасидаги муносабатларни таҳлил килиш

воситалари сифатида. Индивид концептлар тушунча турлари сифатида. Аниқ ва ноаниқ дескрипциялар.

Элементлар ва синфлар. Синфлар (тўпламлар) ва кичик синфлар (кичик тўпламлар). Синф элементлари. Элементларнинг синфга мансублиги ва бир синфнинг иккинчи синфга кириши. Тўпламлар устида амаллар: кўпайтириш, қўшиш, тўлдириш. Буюртмали жуфтликлар. Синфлар ўртасидаги муносабатларни аниқлаш. Бинар муносабатлар хусусиятлари. Эквивалентлик. Боғланиши бўйича амаллар. Тушунчаларни чегаралаш ва умумлаштириш.

Мантиқда таърифлаш масаласининг қўйилиши. Тушунчаларни таърифлаш (дефиниция). Номинал ва реал таърифлар. Аниқ ва ноаниқ реал таърифлар. Аниқ реал таърифнинг тузилиши ва турлари: атрибутив, генетик, операционал таърифлар. Ноаниқ реал таърифлар: абстракция орқали, контекстуал, индуктив, аксиоматик, рекурсив таърифлар. Идент таърифлаш. Шартли таърифлаш. Таърифлашга ўхшаш усуллар: тасвирлаш, тавсифлаш, кўрсатиш, мисоллар ёрдамида тушунтириш ва бошқалар. Таърифлаш мезонлари. Таърифлаш қоидалари. Таърифлашда учрайдиган мантиқий хатолар. Таърифлашнинг фан ва амалий муҳокама юритишдаги аҳамияти. Таърифлашга нисбатан қўйиладиган услубий талаблар.

Тушунчаларни бўлиш. Бўлишнинг тузилиши: бўлинувчи тушунча, бўлиш асоси, бўлиш аъзолари. Бўлишнинг турлари: белгининг ўзгаришига боғлиқ ҳолда бўлиш ва дихотомик бўлиш. Оддий ва босқичли бўлиш. Нолга бўлиш масаласи ва унга ёндашиш усуллари.

Таснифлаш (классификация). Бўлиш қоидалари ва бўлишда учрайдиган мантиқий хатолар. Бўлиш ва туркумлашнинг фан ва амалиётдаги аҳамияти.

Мулоҳазанинг умумий мантиқий тавсифи ва билишдаги роли. Мулоҳаза ва гап. Оддий ва мураккаб мулоҳазалар. Оддий мулоҳазаларнинг мантиқий структураси (таркиби, турлари). Оддий мулоҳазаларда терминлар ҳажми. Оддий мулоҳазалар ўртасидаги муносабатлар. Мантиқий квадрат.

Мураккаб мулоҳазалар ва уларнинг чин бўлиш шартлари.

Сентенциал алоқалар. Мулоҳазаларнинг инкор қилиниши. Дизъюнкция ва конъюнкция. Шартли ва эквивалент мулоҳазалар. Чинлик жадваллари ва тавтологиялар.

Модаллик тушунчаси. Модаллик турлари ва модал мулоҳазалар. Аналитик ва синтетик мулоҳазалар.

Хулоса чиқариш тафаккур шакли сифатида**.** Хулоса чиқаришнинг тузилиши: асослар, хулоса, хулосалаш(асослар ва хулоса ўртасидаги мантиқий алоқа). Мантиқан келиб чиқиш тушунчаси. Мантиқан зарурий ва эҳтимолий (тўғрига ўхшаш) хулоса чиқаришлар. Хулоса чиқариш турлари: дедуктив хулоса чиқариш, индуктив хулоса чиқариш, аналогия.

А.*Дедуктив хулоса чиқариш*нинг умумий тавсифи. Табиий тилда дедуктив хулоса чиқариш. Қатъий ҳукмлардан хулоса чиқариш. Бевосита хулоса чиқариш, унинг турлари. Оддий қатъий силлогизм, унинг структураси, аксиомаси, умумий қоидалари. Силлогизм фигуралари ва модуслари. Энтимема. Эпихейрема. Полисиллогизм, унинг турлари.

Соритлар. Мураккаб ҳукмларга асосланган силлогистик хулоса чиқариш, унинг турлари. Қатъий ҳукмлардан носиллогистик хулоса чиқариш. Силлогистик хулоса чиқаришни аксиомалаштириш.

Б.*Мулоҳазалар мантиғи ҳақида умумий тушунча***.**

Мулоҳазалар мантиғи тушунчаси. Асосий мантиқий боғламаларни жадвал ёрдамида аниқлаш. Мантиқий амалларнинг бирини иккинчиси орқали ифодалаш. Боғламалар системасининг функционал тўлалиги ҳақида тушунча. Бажариладиган, айнан чин ва айнан хато формулаларнинг мантиқан келиб чиқиш муносабати ва унинг импликация билан алоқаси. Эквивалентлик (тенг кучлилик) муносабати ва унинг эквивалентлик амали билан алоқаси

В.*Предикатлар мантиғи ҳақида умумий тушунча*.

Предикатлар мантиғи тушунчаси. Предикатлар мантиғи тили: алфавит, тушунчалар, теоремалар, формулалар. Умумийлик ва мавжудлик кванторларининг конъюнкция ва дизъюнкция билан алоқаси. Эркин ва боғланган ўзгарувчилар. Эркин ўзгарувчиларнинг турли хил талқини. Предмет соҳаси, талқин этувчи функция қийматини предмет ўзгарувчига ағдариш (қўшиб қўйиш) функцияси. Формулаларнинг бажарилиши ва умумий қийматга эгалиги.

Г. *Индуктив хулоса чиқариш*

Индуктив хулоса чиқаришнинг умумий тавсифи. Индуктив хулоса чиқаришнинг тўлиқ ва тўлиқсиз индукция типлари. Индуктив йўл билан умумлаштиришнинг эҳтимолий характери. Тўлиқ ва тўлиқсиз индукция. Илмий индукция. Сабабий алоқадорлик, унинг асосий хусусиятлари. Илмий индукцияда хулоса чиқаришнинг элиминатив (ҳолларни танлаб олиш) тарзда амалга оширилиши. Илмий индукция методлари Индукция ва дедукциянинг билиш усуллари сифатидаги аҳамияти ва ўзаро алоқаси. Статистик хулоса чиқариш. Математик индукция тушунчаси.

Д. *Аналогия*

Аналогиянинг тузилиши ва турлари. Аналогияда хулосанинг эҳтимоллик даражасини ошириш шартлари.

Аналогия билиш методи сифатида. Аналогия бўйича хулоса чиқариш-моделлаштириш методининг мантиқий асоси. Изморфизм тушунчаси. Моделларнинг турлари. Аналогиянинг эвристик функциялари.

Аргументлаш ҳақида умумий мулоҳазалар. Аргументлаш ва ишонч-эътиқоднинг шаклланиши. Ишонч-эътиқоднинг типлари. Аргументлаш турлари. Исботлаш тушунчаси. Исботлашнинг тузилиши: тезис, асослар (аргументлар), демонстрация (исботлаш усули) Исботлаш турлари: бевосита исботлаш ва билвосита исботлаш. Рад этиш, унинг турлари. Исботлаш ва рад этиш қоидалари, уларни бузганда келиб чиқадиган мантиқий хатолар. Паралогизм ва софизмлар. Мантиқий парадокс. Баҳс юритиш ва дискуссия аргументлаш турлари сифатида. Баҳс юритишнинг мақсади ва қоидалари. Илмий баҳслар, уларнинг эпистемик-эвристик ва ижтимоий-педагогикаҳамияти. Баҳсдаги тузоқлар, уларни нейтраллаштириш усуллари. Баҳсни рационаллаштириш: баҳснинг стратегияси ва тактикаси.

Тафаккурнинг шаклланиши. Мифдан Логосга ўтишнинг моҳияти. Тафаккурнинг мазмуни ва шакли бирлиги. «Тафаккур структураси» ва «тафаккур тараққиёти» тушунчалари. Тафаккур тараққий этиб борувчи билиш ҳодисаси сифатида. Билиш тараққиёти давомида тафаккур структурасининг ўзгариб бориши. Тафаккур мантиқий шаклларининг нисбий турғунлиги ва ўзгарувчанлиги, априорлиги ва апостериорлиги.Илмий тафаккур, унинг асосий хусусиятлари ва тараққиёти: мантиқий таҳлил.

Қадимги давр фалсафасида диалектиканинг ҳақиқатни билиш методи сифатида шаклланиши. Аристотель "Топика"сида диалектиканинг эҳтимолий билимларини ўрганишнинг мантиқий усули сифатида асосланиши.

Янги давр илму фанининг ривожланиши. Экспериментал фанлар ва илмий-назарий билимларнинг шаклланиши, уларнинг диалетик метод тўғрисидаги тасаввурлар ривожига кўрсатган таъсири. Янги давр фалсафасида Аристотель мантиғини такомиллаштиришга бўлган уринишлар. Гегелнинг диалектикани мантиқ сифатида асослаши, унга бўлган муносабатлар. Диалектик мантиқ тўғрисидаги замонавий тасаввурлар.

Зиддият принципи. Аниқлик принципи. Предметни объектив тарзда ўрганиш принципи. Диалектик методнинг муҳим талаби. Детерминизим принципининг мантиқий усул сифатидаги моҳияти. Системали-структуравий ва информацион-кибернетик ёндашувларнинг мантиқий мазмун-моҳияти. Абстрактликдан конкретликка кўтарилиш, тарихийлик ва мантиқийликнинг бирлиги прициплари. Диалектика ва синергетика принциплари, уларнинг ўзаро алоқадорлиги ҳамда илмий билиш ва амалий фаолиятдаги аҳамияти.

Категориялар(назарий тушунчалар) тафаккур шакллари сифатида. Категориал синтез тушунчаси. Тафаккурнинг категориал струкрураси, унинг билиш тараққиёти давомида ўзгариб бориши. Ҳозирги фан категориялари: фалсафий, хусусий-илмий, умумилмий ва фанлараро категориялар, уларнинг ўзига хослиги ва ўзаро алоқадорлиги. Илмий терминлар, уларнинг тафаккур структурасида тутган ўрни. Ғоянинг тафаккур шакли сифатида билимлар тараққиётида тутган ўрни. Миллий ғоянинг мантиқий структураси. Гипотеза назарий билимлар мавжудлиги ва тараққиётининг мантиқий шакли сифатида. Умумий ва жузъий, тасвирловчи ва тушунтирувчи гипотезалар. Ишчи гипотеза тушунчаси. Гипотезани қуришда анализ, синтез, умумлаштириш ва идеаллаштиришнинг аҳамияти.

Назария билимларнинг мантиқий шакли сифатида. Илмий назариянинг мақсади ва вазифалари: мантиқий тахлил. Илмий назариянинг мантиқий структураси. Илмий назариянинг бошланғич асоси (бошланғич тушунчалари), ғояси, натижаси. Илмий назариянинг эмпирик асоси ва формализми. Илмий назарияни қуриш ва асослаш. Илмий назария турлари: дедуктив-аксиоматик(ярим аксиоматик) ва аксиоматик назариялар. Формал системалар. Илмий назарияни такомиллаштириш ва ривожлантириш: мавжуд тушунчалар мазмунини аниқлаштириш, янги тушунчалар киритиш, гипотеза ва ғояларни қайта кўриб чиқиш ва ҳоказо.

Назариянинг билимларни ҳосил қилиш, системага солиш ва ривожлантиришдаги аҳамияти.

Ҳақиқат, унинг мантиқий ва гносеологик жиҳатлари, уларнинг ўзаро боғлиқлиги. Ҳақиқатнинг семантик тавсифи. Шарқ фалсафасида ҳақиқат тўғрисидаги масаланинг қўйилиши ва ҳал этилиши. Иккиланган ҳақиқат назариясининг мантиқий таҳлили. Ҳозирги Ғарб фалсафаси ва мантиғида ҳақиқат масаласининг талқин этилиши. Ҳақиқатни ўрнатиш(исботлаш)нинг мантиқий усуллари. Формал ва диалектик исботлаш, уларнинг ўзаро алоқадорлиги Гегелнинг диалектик исботлаш тўғрисидаги мулоҳазалари. К. Попперннинг синаб кўриш ва хатога йўл қўйиш методининг моҳияти. Диалектик исботлашда тасдиқлаш ва тушунтиришнинг тутган ўрни.

Мантиқ тарихида мутлоқ ишончли билимларнинг қидирилиши. Муаммо билмасликдан билишга, тусмол билимлардан ишончли билимларга ўтишнинг мантиқий воситаси сифатида. Илмий муаммо тушунчаси. Савол-муаммоларни қўйишнинг мантиқий шакли. Саволларнинг турлари. Саволни тўғри қўйиш шартлари. Жавоб ва унинг турлари.

Муаммо шаклланишининг мантиқий асослари. Муаммони ҳал этишнинг мантиқий механизмлари. Назарий муаммо, савол ва масаланинг ўзаро диалектик алоқадорлиги.

Тафаккур тарзи тушунчасининг мантиқий мазмуни. Тафаккур тарзи ва илмий парадигмалар. Тафаккур тарзи ва фундаментал муаммоларнинг ўзаро алоқадорлиги. Тафаккур тарзи ва илмий билишнинг категориал структураси.

Илмий тафаккур тарзи намоён бўлишнинг мантиқий шакллари. Қатъий детерминизмга асосланган тафаккур тарзи (динамик тафаккур тарзи), унинг ўзига хослиги ва амал қилиш соҳалари. Эҳтимолий тафаккур тарзи, унинг ҳозирги илмий билишда қўлланилиши. Диалектик метод ва илмий тафаккур тарзи, уларнинг ўзаро алоқадорлиги.

Қадимги Юнонистонда дастлабки фалсафий таълимотлар ва рационаллик генезиси. Борлиқ ҳақидаги тасаввурлар. Геометрик исботлашлар. Диалектик асослаш ва метафизик аргументлар. Сократ ва софистларда рационал муҳокама юритиш. Майевтика. Горгий, Протагорнинг “баҳслашиш санъати”. Эристика ва софистика. Платон ва мантиқ фалсафаси.Платоннинг тушунча ҳақидаги таълимоти. Платон фалсафасида ҳақиқат тушунчаси.

Аристотел мантиқ илмининг ва дедуктив зиддиятсиз, аксиоматик қурилган мантиқий системанинг асосчиси. Аристотелнинг Органони. Силлогизм назарияси. Аристотелнинг модал мантиғи. “Аналитика”ларда носиллогистик мантиқ. Аристотелнинг мактаби.

Аристотелдан кейинги даврда мантиқ илми. Мегар ва стоиклар фалсафаси Теофраст ва Эвдем Родосский томонидан шартли, айирувчи ва бирлаштирувчи асосли силлогизм назариясининг ривожлантирилиши. Стоиклар таълимотида мантиқ масалалари: ҳукм, тушунча, хулоса чиқариш ва модалликлар. Александр Афродисийский томонидан Аристотел асарларининг шарҳланиши. Порфирийнинг Аристотел “Карегория”ларига ёзган шарҳи.

Ўрта асрларда Яқин ва Ўрта Шарқ мамлакатларида мантиқ илмининг ўрганилиши ва тарқалишига таъсир кўрсатган омиллар. Аббосийлар

сулоласи даврида мантиқий тадқиқотлар. Мутазилитлар таълимотининг ғоявий асослари, рационалистик моҳияти. Рационализм ва иррационализм. Калом фалсафаси. “Соф биродарлар”нинг билиш назарияси.

Ал-Киндийнинг мантиқий таълимоти**.** Форобийнинг мантиқ концепцияси ва мантиққа оид асарлари. Форобий хулоса чиқариш учун асос бўлувчи билимлар тўғрисида.Силлогизмнинг таркиби, фигуралари ва модуслари.Исботлаш, унинг турлари.Исботлашда учрайдиган мантиқий хатолар. Абу Абдуллох ал-Хоразмий (X аср)нинг «Мафотих ал-улум асарида» илмлар таснифи ва унда мантиқ илмининг ўрни. Хоразмий асарида мантиқ масалаларининг баён қилиниши.Тушунча ва сўз. Якка, индивид тушунчаси. Хукм ва хулоса чиқариш тўғрисида. Ибн Синонинг мантиқий таълимоти. Ибн Сино силлогизмнинг тузилиши, фигуралари ва модуслари хақида. Индукция ва аналогия.Исботлаш тўғрисидаги таълимоти. Исботлашда учрайдиган мантиқий хатолар.

Бахманёрнинг фалсафий - мантиқий асарлари. Зиддиятсизлик қонунининг метафизик ва илоҳий талқини. Тушунча, турлари, таърифлаш усуллари. Якка ва умумий тушунчалар. Хукм ва хулоса чиқариш. Абу Хомид Ғаззолий мантиқ илми ҳақида.

Ибн Рушднинг мантиқий қарашлари. Ибн Рушднинг “Раддияга раддия” асарида мантиқ масалалари. Ибн Сино ва Ибн Рушд мантиқий таълимотларининг Европа фалсафаси ва мантиғига таъсири. Фахриддин Розийнинг мантиқий таълимоти. Насриддин Тусийнинг мантиқий таълимоти. Исботлаш ва исботлашда учрайдиган мантиқий хатолар. Саъдуддин Маъсуд Тафтазонийнинг мантиқий қарашлари. Миршариф Журжонийнинг мантиқий қарашлари.

АҲЛОҚ ФАЛСАФАСИ фани бўйича

Ахлоқ фалсафасининг фан сифатида шаклланиши ва унинг тарихий аҳамияти. Ахлоқий тушунчалар ва хиссиётнинг келиб чиқиш манбалари.назарий-методологик хусусиятлари ва гносеологик илдизлари. Обрўпарварлик ахлоқининг салбий жиҳатлари. Инсонпарварлик ахлоқининг демократик асослари.Ахлоқий тараққиёт белгилари. Ахлоқнинг асосий функциялари ва хусусиятлари.

Ахлоқ фалсафасида эркинлик тушунчаси ва унда нисбийлик, чекланганлик ва чекланмаганлик муаммоси. Ихтиёр эркинлигининг фалсафий моҳияти. Ихтиёр эркинлиги намоёнлашувида ихтиёрнинг уч босқичи. Ахлоқий танловнинг қадриятлар билан боғлиқ хусусиятлари. Унинг идеал ва меъёрлар билан чекланиш омиллари. Техник давр, ундаги жамият тараққиётида ахлоқий равнақ муаммоси.

Ахлоқий англаш ва ахлоқий ҳиссиёт муаммоси. Инсон ахлоқий ҳаётида ахлоқий фаолиятнинг уч омил-асоси ва унинг ижтимоий тараққиётдаги хал қилувчи мавқеи. Ахлоқ фалсафасида қатъий амрлилик, меъёрийлик ва баҳолаш хусусиятларининг фалсафий моҳияти ва шахс ахлоқий камолотидаги аҳамияти. Ахлоқнинг тарбиявий вазифаси. Ахлоқнинг инсонни қадриятларга йўналтириш вазифаси ҳамда унинг анъанавий ва

замонавий қадриятлар уйғунлигини таъминлашдаги аҳамияти. Ахлоқнинг ижтимоий алоқачилик вазифаси ва ижтимоий муносабатлар. Ахлоқнинг ахлоқий билим бериш ва инсонийлаштиришнинг бошқа вазифалар билан узвий алоқаси. Маънавият ва ахлоқ.

Ахлоқий тамойилларнинг ахлоқий англаш шакллари сифатидаги хусусиятлари. Инсонпарварлик тамойилининг ахлоқий тушунчалар, тамойиллар ва меъёрлар билан узвий алоқадорлик жиҳатлари. Техник тараққиёт даврида инсонпарварлик ва эркпарварликнинг долзарб масалалари. Ватанпарпарварлик тамойилининг ҳудуд ва халққа бўлган муҳаббат билан боғлиқ ҳиссий омиллари. Миллатпарварлик ва миллий ғоя. Фидойилик, зиёлилик, меҳнатсеварлик ва тинчликпарварликнинг жамият ижтимоий-маънавий тараққиётидаги аҳамияти. Жўмардлик, ўзбекчилик ва меҳмондўстликнинг миллий-ахлоқий хусусиятлари.

Инсоннинг ботиний ахлоқи: виждон, изтироб, нафрат, ҳасад. Инсоннинг зоҳирий ахлоқи: қонун, ахлоқий меъёрлар. Ботиний ва зоҳирий ахлоқийлик ва ғайриахлоқийлик ўртасидаги зиддият. Ҳаёлиликнинг уят, ор ва номусдан фарқли жиҳатлари. Инсонни ахлоқийликка ёки ғайриахлоқийликка ундовчи омиллар –ҳалоллик, шухратпарастлик ва ростгўйлик муаммоси. Миллий ахлоқий фазилатларнинг узвийлик хусусиятлари – камтаринлик, босиқлик, ширинсуханлик. Санъатда ахлоқийлик ва ғайриахлоқий алоқадорлиги. Санъатнинг ахлоқий нормалар устидан назорати.

Оиланинг ахлоқий асослари. Никоҳда диний, ҳуқуқий, ахлоқий асосларнинг ўзаро мутаносиблиги ва фарқли жиҳатлари. Оиланинг ахлоқий воқелик сифатидаги хусусиятлари. Ундаги ахлоқий муносабат муаммолари. Ёш авлод тарбиясида оилавий муҳит муаммоси ва оила тарқалиши турлари. Оиланинг табиий тарқалишини олдини олишда ўз-ўзини асраш интинктининг ва тиббий маданиятнинг ўрни. Никоҳни бекор қилинишида оила тарқалишининг иқтисодий, ҳуқуқий, руҳий омиллари. Оиланинг ахлоқий тарқалишининг ўзига хос хусусиятлари.

Ахлоқ фалсафасининг аҳамияти ва глобал муаммолари. Ахлоқий муҳит муаммоси. Ахлоқ фалсафасида долзарб муаммолар – техник кашфиётлар даври ва ундаги ахлоқий муҳит. Биологик ахлоқ ва унинг тиббий-руҳий асослари. Ўлим жазосининг салбий омиллари Ер юзида ахлоқий муҳит – этосферани вужудга келтиришда ахлоқ фалсафасининг ўрни; биоэтика – биоахлоқ ва унинг янгича талқини. Тиббиёт этикаси. Психология этикаси. Метаэтика. Тил таҳлили ва ахлоқий-эстетик назариялар тизими. “эзгу”, “ёвуз”, “тўғри”, “нотўғри” тушунчаларининг замонавий ахлоқий моҳияти. Ахлоқ ва нафосат фалсафасида мантиқий парадигмалар алмашинуви.

Мифологияда ахлоқий қадриятлар.Мифологиянинг ўзига хослиги ва моҳияти ижтимоий феномен сифатида. Мифологияда ахлоқий рефлекция ва ахлоқий танлов масаласи. Қадимги халқлар мифологиясида эзгулик ва ёвузлик, ахлоқий идеал талқини. Амалий ахлоқнинг дастлабки намуналари. Суқрот фалсафасида антропологик ёндашувларнинг ахлоқий асослари,

Афлотун ахлоқий қарашларининг ғоявий асослари. Арасту: ахлоқ ва санъатнинг ўзаро муносабати. Арастунинг ахлоқ ва фозиллик ҳақидаги таълимоти.Арастунинг “Поэтика”, “Ахлоқи Кабир”, “Риторика” асарларида мимезиснинг санъатда ҳаққонийлик, ҳаёт ҳақиқатлари ва санъат ҳақиқатлари ўртасидаги алоқадорлик тахлили. Мушоҳада билан роҳат-фароғат муносабатининг санъатдаги инъикоси.Ўрта аср Мусулмон Шарқи ахлоқий-эстетик тафаккурида бахт ва комил инсон концепцияси. Абу Наср Форобий, Ибн Сино, Ибн Рушд қарашларида бахт ва комил инсон концепцияси. Мусулмон Шарқи ахлоқий тасаввурининг бадиий маданиятда акс этиши. Бадиий қиёфанинг мусулмон маданиятидаги талқини ва санъатда акс этиши. Тасаввуф ахлоқи тамойиллари, ахлоқий нормалари. Тасаввуф ахлоқининг амалий ахлоқ сифатидаги моҳияти. Тасаввуфнинг эстетик доктринаси. Тасаввуфда мусиқа ва шаър санъатининг фалсафий моҳияти.Ўрта асрлар мусулмон Шарқида диний ҳадисий йўналишдаги ахлоқий таълимотларнинг миллий қадриятлар билан уйғулик хусусиятлари. Ахлоқ фалсафасида машоййиунчилик йўналиши. Тасаввуфий йўналишда тавҳид ва нафс тушунчасининг ахлоқий асослари. Комил инсон ғояси ва унинг янги ва энг янги давр ахлоқ фалсафасини шаклланишидаги аҳамияти. Темур ва Темурийлар даври ахлоқ фалсафасининг замонавий бошқарув этикасини шакллантиришдаги аҳамияти. Жон Локк қарашларида лаззат ва изтироб масаласи, унда ахлоқий тамойилларнинг келиб чиқиши билан боғлиқ назариялар. Кант: гўзаллик назарияси, ахлоқ, эркинлик. Гўзаллик ва улуғворлик тахлили. Кант тасаввурида санъатнинг механик ва эстетик мазмуни. Нафосат қисмлари: ёқимлилик, жозибадорлик. Гўзаллик ва эркинликнинг ўзаро алоқадорлиги. Бурч тушунчасининг Кант талқини. Кантнинг ахлоқ ва дин ҳақидаги қарашлари.Рус мумтоз ахлоқ фалсафаси ва унинг XXI аср Оврупо ахлоқий тафаккурига таъсири.

Ҳаёт фалсафаси оқими ахлоқшунослиги.Ҳаёт фалсафасида ахлоқнинг энг долзарб муаммолари. Ахлоқ фалсафасида ҳаёт фалсафаси оқимининг аҳамияти. Ҳаёт фалсафаси оқимининининг назарий асослари. Ницше фалсафасида ахлоқли – комил инсон тамойили. Ҳаёт фалсафаси оқимида ахлоқий ҳаёт муаммоси. Инсон омили ва унинг ахлоқий хусусиятлари.Мавжудлик тамойили ва унда экзистенциализм ахлоқий ёндашувларининг устуворлиги. Руҳий таҳлил йўналиши ва ахлоқ психологияси. Ғайризўравонлик йўналишининг инсонпарварлик моҳияти.

XIX ўзбек ахлоқ фалсафасининг тадрижийлик хусусиятлари. Абдурауф Фитратнинг ахлоқ фалсафаси. Анбар Отиннинг «Қаролар фалсафаси» асарида инсонпарварлик, адолат ва зиёлиликнинг талқини. Абдулла Авлонийнинг “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асарида инсонпарварлик ахлоқ фалсафасига доир қарашлар. Маҳмудхўжа Беҳбудий ва Абдулҳамид Чўлпон асарларида озодлик, жўмардлик, фидоийликнинг ахлоқий мазмуни. Мустақиллик даври ва унинг замонавий ўзбек ахлоқ фалсафасининг тараққиётидаги аҳамияти.

Нафосат ва эстетика тушунчаларининг талқини; нафосат фалсафасининг фалсафий фан сифатида борлиқ, инсон ва унинг борлиғи

масаласига ўзига хос ёндошуви; нафосат фалсафаси тадқиқот доирасининг миқёсийлиги ва кўпёқламалиги; санъат ва гўзалликнинг нафосат фалсафаси тадқиқот доирасидаги ўрни; нафосат фалсафасининг бадиий ижод, дизайн, турмуш гўзаллиги, атроф-муҳитни гўзаллаштириш ва эстетик тарбия борасидаги умумий қонуниятлари.

Нафосат фалсафасининг асосий мезоний тушунчалари (категориялари) эстетик билишнинг муҳим омили сифатида. Нафосат метакатегория сифатида; нафосатнинг ўзига хос хусусиятлари; унинг қадриятшунослик табиати. Улуғворлик мезоний тушунчаси; улуғворликнинг фавқулодда салбий ҳиссиётларга асосланиши; улуғворликка сон ва миқёснинг таъсири; табиатдаги улуғворлик; улуғворликнинг санъатда намоён бўлиши; улуғворлик ва тубанлик. Фожиавийлик тушунчаси; фожиавий тўқнашув ва унинг асослари; фожиавийлик ва эстетик идеал; фожиавийликнинг санъатда намоён бўлиши; фожиа (трагедия) - санъат жанри сифатида; фожиавий зиддият ва фожиавий қаҳрамон; фориғланиш. Кулгililик мезоний тушунчаси; кулгили ҳолат; кулги ва унинг инсон ҳаётидаги ўрни; ҳазил ҳисси; кулгилиликнинг санъатда намоён бўлиши ва унинг ифода шакллари (ҳажв, мутойиба, киноя, кесатиқ, истеҳзо); кулги (комедия) - санъат жанри сифатида; кулгининг фориғлантириш хусусияти. Кулилиликнинг демократик хусусияти. Мўъжизавийлик, хаёлийлик ва қизиқарлилик тушунчалари. Нафосат фалсафаси мезоний тушунчаларининг ўзаро алоқадорлиги.

Гўзаллик – фалсафанинг тадқиқот обьекти сифатида. Гўзаллик – нафосат фалсафасининг асосий категорияси. Эстетик тафаккур тарихида гўзалликка муносабат. Гўзалликнинг асосий элементлари ва хусусиятлари. Гўзалликнинг инсон ва жамият тараққиётидаги аҳамияти. Инсон гўзаллигининг асосий мезонлари. Гўзалликнинг жамият тараққиётига таъсири. Атроф-муҳитни гўзаллаштиришнинг концептуал асослари. Бозор иқтисодиётида гўзалликнинг қиймат касб этувчи механизмга айланиши. Гўзаллик ва фойда.

Табиат эстетикаси. Табиат эстетикасининг ўзига хос хусусиятлари. Табиийлик ва уйғунлик; табиат гўзаллик ва улуғворлик манбаи сифатида. Фан-техника тараққиётининг табиат эстетикасига таъсири. Экоэстетика ва унинг атроф-муҳитни нафосатлаштиришдаги ўрни. Ландшафт дизайни ва табиат эстетикаси. Меҳнат эстетикаси. Меҳнат эстетикаси ёки ишлаб чиқаришда нафосатнинг намоён бўлиши. Меҳнат шароити, меҳнат воситалари, меҳнат натижаларининг меҳнат эстетикасида тутган ўрни. Меҳнат жамоаси ва унда ахлоқий-эстетик муҳитнинг ўрни. Меҳнат эстетикасининг инсон маънавиятини юксалтиришга таъсири. Техника эстетикаси. Техника эстетикаси дизайннинг фалсафий-назарий асоси сифатида. Дизайннинг эстетик моҳияти. Дизайннинг эстетик тарбиявий аҳамияти. Спорт эстетикаси. Спортнинг эстетик мазмуниважамиятмаданиятидагиўрни. Соғломтурмуштарзива спорт эстетикаси. “Соғлом она ва соғлом бола” тамойилининг эстетик моҳияти.

Ўзбекмиллийкурашидаахлоқий-эстетик маданиятинъикоси. Спорт – миллийваумуминсоний эстетик маданиятрамзисифатида. Турмуш эстетикаси. Турмуш эстетикасининг моҳияти, жамият ижтимоий-маънавий ўрни.Турмуш нофасатида урф-одат ва анъаналарнинг аҳамияти; турмуш Ўзбекистонда турмуш эстетикасини юксалтиришга эътиборнинг кучайиши.

Санъатнинг келиб чиқиши ва эстетик моҳияти; санъатнинг ҳаётни инъикос эттириш ва баҳолаш хусусияти; санъатда ўйин назариясининг аҳамияти. Санъатнинг ўзига хос ижтимоий онг шакли экани; Санъатнинг бошқа маънавий ҳодисалардан фарқи ва улар билан ўзаро алоқадорлиги: санъат ва ахлоқ; санъат ва дин; санъат ва фалсафа; санъат ва сиёсат; санъат ва мафкура; санъат ва фан; санъат ва меҳнат; санъат ва техника.

Санъат ва рассом тасаввури: ижодкор фикри чегаралари. Ижод эркинлиги муҳим бадиий қадриятнинг муҳим омили. Ижодкор масъулияти. Ижодкор шахсининг жамиятдаги ўрни.Санъаткор шахсининг фавкулоддалик хусусияти. Бадиий ижод жараёнининг ўзига хос жиҳатлари. Санъатда эстетик идрок ва мантиқий идрокнинг ўзига хослиги. Бадиий асарда шакл ва мазмуннинг ўзаро муносабатлари. Ноклассик ва постноклассик эстетикада қаҳрамонлик. Ноклассик эстетиканинг кўринишлари. Эстетик тафаккур ва бадиий ижоднинг ривожланиш тамойиллари. Қаҳрамонлик категорияси ва санъат ҳақида ноклассик тасаввурлар. XX асрда қаҳрамон ва қаҳрамонликнинг бадиий талқини.

Замонавий шахсни вояга етказишда нафосат тарбиясининг аҳамияти; нафосат тарбиясининг хилма-хил йўналишлари, анъанавий ва замонавий шакллари; унда электрон оммавий ахборот воситаларининг мавқеи. Нафосатли тарбиянинг ақлий, ахлоқий ва жисмоний тарбия билан ўзаро алоқадорлиги. Санъат - нафосат тарбиясининг асосий воситаси сифатида. «Оммавий маданият» ҳодисаси ва унинг ёшлар тарбиясига салбий таъсири. Оммавий маданият эволюциясида постмодернизм.Оммавий маданият феномени. Постмодернизмда оммавий маданият трансформацияси. Постмодернизмда ахлоқ масалалари. Мультикультурализм ва оммавий маданият. Постмодернизм тажрибаси. Делез, Фуко, Дерридаларнинг постмодернча тажриба ҳақидаги ғоялари. Постмодерн категориялари. Хис қилиш қадрият сифатида. Ҳиссиёт ва туйғу. Муҳаббат ва шаҳвоний хирслар. Ахлоқий-эстетик туйғулар Ахлоқий-эстетик туйғуларнинг ўз обьектига беғараз муносабати. Қайғуриш, ҳавотир, масъулият, ҳурмат, билимлилик, Такаллуф ва туйғу ўртасидаги боғлиқлик.

Нафосат ҳақидаги тафаккурнинг пайдо бўлиши, шаклланиши ва тарақиёт босқичлари. «Авесто»да илгари сурилган эстетик ғоялар. Антик давр нафосат фалсафасининг вужудга келиши ва ўзига хос хусусиятлари. Умумжаҳоний динларнинг санъат билан ўзаро ҳамкорлиги. Ўрта асрлар Шарқ нафосат фалсафасининг ўзига хос хусусиятлари. Янги давр Оврўпа мутафаккирлари нафосат фалсафасининг ўзига хос хусусиятлари. Оврўпа маърифатпарварлари эстетикаси. Олмон мумтоз нафосат фалсафаси. XIX аср сўнгги чораги ва XX аср бошларидаги рус нафосат фалсафасининг мумтозлик хусусияти. Энг янги давр нафосат фалсафасидаги асосий

таълимотлар ва йўналишлар. XIX аср охири ва XX бошларида Туркистонда эстетик тафаккур тараққиёти.

Мустақиллик даври ўзбек нафосат фалсафасидаги асосий ғоялар ва қарашлар. Нафосат фалсафасининг жамият бадиий ва эстетик тажрибаларини умумлаштирувчилик хусусияти; унинг илмий-техникавий тараққиётни инсонийлаштириш ва гўзаллаштиришдаги аҳамияти; эстетик фаолият миқёсини кенгайтиришдаги роли. Президент И.А.Каримов асарларида нафосат ва эзгулик, гўзаллик ва улуғворлик, бунёдкорлик ва фаровонлик ҳақидаги фикрларнинг акс этиши. Эстетик тараққиёт тушунчаси; Эстетик тараққиётнинг турли соҳаларда намоён бўлиши. Эстетик тараққиётнинг моддий ва маънавий ҳаёт уйғунлиги билан диалектик алоқадорлиги.

Постиндустрия ёки информацион цивилизациянинг нафосат фалсафасига таъсири. "Оммавий маданият", "оммавий санъат", элитар санъатнинг ўзига хос жиҳатлари. Инсон бегоналашувининг олдини олишда эстетик омилларнинг ўрни. Экоэстетика ва биоэстетика муаммолари ва унинг инсон ҳаётидаги ўрни. Эстетосфера тушунчаси. Эстетик тажриба ва виртуал олам. Ахлоқий-эстетик тасаввурнинг кросс-маданий хусусиятлари. Ахлоқийлик ва миллий менталитет.Фалсафий, ахлоқий, эстетик компаративистика. Маданият ва санъатда неоколониализмга муносабат. Анъанавийлик ва замонавийлик.Ғарб-Шарқ маданий алоқаларининг ахлоқий-эстетикжиҳатлари.

ЖАМИЯТ АХБОРОТЛАШУВИНИНГ ФАЛСАФИЙ АСОСЛАРИ фани бўйича

"Жамият ахборотлашувининг фалсафий асослари" фанининг объект ва предмети, мақсад ва вазифалари. Ахборот ижтимоий-иқтисодий, технологик ва маданий тараққиётнинг муҳим омили. "Ахборот" ва "ахборот технологиялари" тушунчалари. "Ахборот", "маълумот", "билим" тушунчалари орасидаги фарқ ва ўзаро диалектик алоқадорлик. Ахборот портлаши. Информатика табиат ва жамиятдаги ахборот жараёнларининг қонуниятлари тўғрисидаги фан. Ижтимоий информатика - жамиятни ахборотлаштириш жараёнлари, унинг ижтимоий оқибатлари ҳақидаги фан. Компьютерлар ривожланиш тарихи ва истиқболлари. Жамият ривожида компьютерларнинг ўрни. Информатика техник воситалари ахборот технологиясининг негизи. Ахборот технологиясининг вужудга келиши ва ривожланишини белгиловчи ички ва ташқи омиллар. Ахборот технологиялари ривожланишининг эволюцион босқичлари.

Ахборот технологияси автоматлаштирилган бошқарув тизимида айланадиган ахборотга асосланади. Ахборот технологиясининг функцияси - ягона бошқарув асосида маҳсулотни лойиҳалаш ва ишлаб чиқариш учун ахборот техникаси негизида, ахборотга ишлов бериш йўли билан ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишдан иборат. Ахборот технологиясининг ривожланиши илмий-фалсафий асосларга ҳам эга. Ахборот технологиясини бошқа омиллар билан уйғунлаштириш бир қанча "информацион

тенденциялар”ни юзага келтирдики, улар ахборот технологиясининг келгуси ривожланиш йўналишларини белгилайди.

Техноген цивилизациянинг тарихий асослари. Ахборотлашган жамият концепциялари. Жамиятнинг ахборотлашуви масаласи олимларнинг икки асосий назарий - методологик технократик ва гуманитар ёндашувида намоён бўлади:

Индустриал жамият – техноген цивилизациянинг ривожланиш босқичи. Постиндустриализм концепцияси индустриал жамият ғоясининг тадрижий ривожланиши натижасида юзага келди. Постиндустриал жамият индустриал жамиятнинг тадрижий ривожланиши ва ўзгариши жараёни.

Ахборотлашган жамият, билим, ахборот ва ахборот техникасига асосанланган жамият. Ахборот жамияти - унда ижтимоий-иқтисодий ривожланиш энг аввало ахборотни ишлаб чиқариш, унга ишлов бериш, уни сақлаш ва жамият аъзолари орасида тарқатишга боғлиқ бўлади. Ахборотлашган жамият концепцияси (муаллифлари – Е. Масуда, Д. Мартин, Г. Молитор ва б.). Д.Белнинг «Учинчи технологик инқилоб ва у олиб келиши мумкин бўлган ижтимоий-иқтисодий оқибатлар» асари таҳлили. Ахборотлашган жамиятнинг олдинги жамиятлардан сифат жиҳатидан фарқи.

Жамиятни ахборотлаштириш техник-технологик, ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва маданий жиҳатлар уйғунлиги. Ахборотлаштиришнинг ижтимоий интеллектуализация жараёнлари билан боғлиқлиги. Ахборотлашган жамият истиқболлари.

Меҳнат ва билимнинг тарихан ўзаро боғлиқлиги. Меҳнат жараёнининг билимга бойиб боришининг икки йўналишда. Ижтимоий ишлаб чиқаришни автоматлаштириш ва ахборотлаштириш жараёнида меҳнатнинг мазмуни. Ахборотлаштириш жараёнида меҳнатнинг мазмунида ва унинг хусусиятидаги ўзгаришлар.

Компьютерда ишлашнинг ижтимоий-психологик оқибатлари. “Инсон-машина” тизимининг шаклланиши. Ахборот технологияси таъсирида ишчи кучига қўйиладиган касбий-малакавий талаблар ўзгаради, икки объектив тенденция – касбларнинг табақалашуви ва интеграциялашуви. Ахборот технологиясининг, бир томондан, янги касбларни вужудга келтириши ва аҳоли бандлигини ошириши, иккинчи томондан эса – ишлаб чиқариш жараёнидан ишчи кучини сиқиб чиқариш жиҳати.

Ахборотлашган жамиятда меҳнатнинг интеллектуаллашуви. Меҳнатнинг интеллектуаллашуви унинг «илмийлашиши»да ўз аксини топади. Ривожланган мамлакатларда ахборотларни ишлаб чиқиш, тизимлаштиришнинг “ахборот бозори”да мустаҳкам мавқени таъминлаши. Меҳнатнинг қатъий равишда индивидуаллиги меҳнаткашда ихтиёрий ёки ноихтиёрий тарзда тегишли психология ва ижтимоий бегоналикни шакллантириши. Деперсонализация, компьютердаги ахборот фондига

жойланган билимларнинг шахссизланиши муаммоси юзага келадики, бу жамиятнинг ижодий салоҳиятини пасайтиришга қодирдир.

Фан илмий билим маҳсулидир. Информатика фан бағрида вужудга келади ва унинг ўзи ҳам илмий билим соҳаси ҳисобланади. Ахборот техникаси илмий билим олиш ва ундан амалда фойдаланишни жадаллаштиришнинг асосий омили. Ахборот техникаси, энг аввало компьютерлар олимлар ўртасида кенг доирада фикр ва турли билим соҳаларида ахборот алмашиш, уларнинг ўзаро алоқа қилиши учун янги имкониятларни яратади. Фанни ахборотлаштириш зарурияти. Фанларнинг интеграциялашуви ва дифференциялашуви. Фанни ахборотлаштириш, объектив борлиққа янгича тафаккур ва информацион технология воситалари мажмуи сифатида илмий тадқиқотларни ташкил этиш, уларнинг натижаларини амалга татбиқ қилиш. Фанни ахборотлаштириш илмий билиш жараёнидаги таъсири. Фаннинг ижтимоий феномен сифатида ишлаб чиқариш кучига айланиш характери ва аҳамияти, унинг ахборотлашув хусусиятларига мос келиши. Ҳозирги даврда дунё миқёсида ахборотни системалаштириш ва халқаро интернет тизимини ривожлантириш фанларнинг умумий тараққиёти тенденциясини белгилаб бериш.

Жамиятнинг интеллектуал салоҳиятини шакллантиришда таълим тизимининг ўрни. Фан билан таълим ўртасидаги узвий алоқадорлик.

Кадрларни қайта тайёрлаш муаммосининг узлуксиз таълим билан чамбарчас боғлиқлиги. Ахборотлашув таъсирида халқ хўжалиги тузилишининг ўзгариши, эски касбларга талаб йўқолиши ва янги касбларнинг пайдо бўлиши.

Таълим парадигмасини инқилобий ўзгартириш, уни демократлаштириш, компьютерлаштириш ва инсонпарварлаштириш, таълим дастурини эркин танлаш имкониятлари. Узлуксиз таълим тизимини вужудга келтириш тенденциялари.

Таълим тизимини ислоҳ қилиш таълимнинг мазмунини актуаллаштириш масалалари. Ўқув ахбороти оқимларини яратиш, педагогик меҳнатни тақсимлаш ва бирлаштиришнинг зарурияти. Таълимни инсонпарварлаштириш ва компьютерлаштиришнинг устивор йўналишлари.

Фан ва техниканинг илғор тармоқларида сунъий интеллект яратилиши. Ахборотлашган жамият технологиясининг таълим жараёнидаги аҳамияти. Таълимнинг ахборотлашуви шароитида педагогик маҳоратни ошириш зарурияти, фаол ривожланаётган педагогик информатиканинг шаклланиши.

Компьютер саводхонлигини шакллантириш вазифаси таълим соҳаси компьютер технологиясининг бойишига қараб тобора муҳимроқ аҳамият касб этиб бормоқда. Компьютер саводхонлиги компьютерни қандай ишлатишни, ҳисоблаш усулларини қачон ва қаерда қўллашни ўз ичига олади. Ҳозирги босқичда компьютер саводхонлиги билан бир қаторда, компьютер маданиятини ҳам шакллантириш зарур. Компьютер маданияти одамнинг ўз фаолиятида ахборот технологиялари мажмуидан тегишли тарзда фойдалана олиши демакдир.

Олий мактабда автоматлаштирилган таълим тизимларини ташкил этиш оқилона таълим усулларидан нусха кўчириш ва уларни тарқатиш имконини беради.

Тарбия - таълим жараёнининг муҳим қисми. Тарбия ишини тубдан яхшилаш ахборотлашган жамиятни шакллантириш йўлидаги муҳим вазифа

Маданият ва техника муштараклиги. Маданият ва техника ўртасидаги муносабатларнинг мураккаблиги ҳамда муаммони тушунишдаги ҳар хиллик. Техниканинг ялпи ҳукмронлиги ва маданиятга ижобий таъсири ҳақидаги оптимистик қарашлар. Ҳозирги замон маданиятини ахборотлаштириш жараёнининг зиддиятлиги. Ахборот техникасини ўзлаштириш жараёни инсоннинг маданий салоҳиятини оширишни тақозо этиши. Маданиятга ахборот техникасининг таъсир кучи. Компьютер одоби. Компьютер жиноятчилиги.

Компьютер ва одамлар саломатлиги муаммоси. Ҳозирги даврда инсон имкониятларини информатиканинг техник имкониятлари билан бирлаштирувчи янги маданият шаклланиши. Маданият – бир қанча ижтимоий ҳодисалар мажмуини ўз ичига олувчи мураккаб ҳодиса. Ахборот техникаси ва санъат. Компьютер одоби. Компьютер жиноятчилиги. Виртуал борлиқ. Тиббиётда компьютердан фойдаланишнинг афзалликлари.

Жамиятни ахборотлаштириш муаммолари сиёсат майдонида ҳал қилинмоқда. Ахборотлаштириш билан сиёсий ҳаёт ўртасида алоқадорлик. Ахборот олиш эркинлик шартидир. Ахборотлаштириш ва демократлаштиришнинг ўзаро диалектик алоқадорлиги. Демократик жамият қуриш - фуқароларнинг, сиёсий ва ижтимоий ҳуқуқларини жамиятнинг вужудига сингдиришни, ишга ижодий ёндашувни қўллаб-қувватлашни, оммавий ахборот воситалари фаолият кўрсатиши учун сўз эркинлиги ва фикрлар ранг-баранглигини шакллантиришни, сиёсий партияларга мустақиллик бериш ва уларни молиявий қўллаб-қувватлашни назарда тутади. Жамиятнинг демократиклиги жамият фуқароларининг ахборот билан таъминланганлиги даражасига боғлиқ.

Кишилик жамияти ҳаёти ва фаолиятининг глобаллашуви, ҳозирда бутун инсоният иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва маданий алоқаларнинг ягона тизимига бирлашаётганини англатади.

Жамият ҳаёти ва фаолиятининг глобаллашуви глобал хусусиятга эга бўлган бир қанча муаммоларнинг шаклланиши. глобалистиканинг мустақил илмий тадқиқот йўналишига айланиши, унинг ҳаракатлантирувчи механизми ва воситаси бўлган ахборотлаштириш жараёнининг ривожланиш тенденция, йўналишларини илмий ўрганишни тақозо қилиши. Ахборотлаштириш жамиятнинг табиат билан уйғун ривожланишини назарда тутади. Ноосфера шаклланишининг шарт-шароитлари қуйидагилар: фан-техника омили, инсониятнинг бирлашиши; бутун инсоният миқёсида сурункали модда, энергия ва ахборот алмашиш; атроф муҳитни ижобий ўзгартириш; халқ оммаси фаровонлигининг ўсиши; барча одамларнинг онгли тенглигини таъминлаш ва жамият ҳаётида урушларга чек қўйишдир.

Техносфера - инсон фаолияти билан яратилган, жамият эҳтиёжларини қондириш учун бу фаолият билан қўллаб-кувватланадиган табиий ва сунъийнинг синтези. Ҳозирги жамиятда техносферанинг ижтимоий-маданий тизимдаги ўрни.

Ахборот техникаси воситалари кишилик жамияти ҳаёти ва фаолияти глобаллашувининг қудратли моддий негизидир. Интернет - почта Интернет тармоғининг энг кенг тарқалган хизмати. Интернет ҳозирги ижтимоий тараққиётнинг муҳим объектив қонунияти - кишилик жамияти глобаллашувининг қудратли техник-технологик воситасидир.

Ўзбекистонда ахборотлашган жамиятни шакллантириш ва ривожлантиришнинг зарурияти, аҳамияти, шартлари ва йўлларини англаб етиб, ахборот соҳасини такомиллаштириш. Ўзбекистон технологик ва иқтисодий жиҳатдан ривожланган мамлакатлар ҳамжамиятига жаҳон ривожланиш жараёнининг тўлақонли иштирокчиси ҳуқуқида, ўз сиёсий мустақиллиги, миллийлиги ва маданий анъаналарини сақлаган ҳолда, ривожланган фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлат сифатида қўшилиши. Электрон бошқарувни ташкил этиш ва бу жараён билан ўзаро боғлиқ вазифаларни ҳал қилиши лозимлиги.

Коррупция тушунчасининг мазмуни. Коррупция шаклланишининг тарихи. Қуръони карим ва ижилда коррупция муаммоси. Коррупция тушунчасининг илмий изоҳи. БМТ Кодексида коррупцияга муносабат.

Коррупциянинг шакллари: порахўрлик, фаворитизм, непотизм, протекционизм, лоббизм, жамоа ресурслари ва фондларининг ноқонуний тақсимланиши, шахсий мақсадларда жамоатчилик ресурсларининг ўзлаштирилиши, сиёсий структура ва партияларнинг маблағ билан ноқонуний таъминланиши, таъмагирлик, имтиёзли кредитлар берилишида таниш билишдан фойдаланиши ва ҳ.к. Ж.Колеман коммерцион порахўрлик ва сиёсий коррупция ҳақида.

Коррупция шаклланишининг сабаблари: иқтисодий, институционал (давлат ташкилотлари фаолиятининг ёпиқлиги, саёз кадрлар сиёсати), ижтимоий сиёсий сабаблар. Юқори даражадаги коррупциянинг сабаблари: аҳоли томонидан қонунларни билмаслик ёки тушунмаслик; мамлакатдаги сиёсий беқарорлик, бошқарув ташкилотлари раҳбарларининг нокомпетентлиги.

Мамлакатдаги ижтимоий сиёсий вазиятда коррупциянинг шаклланиши. Корупциянинг турлари: давлат бошқаруви тизимидаги коррупция; парламент коррупцияси; ташкилотлардаги коррупция. Жиноят (иқтисодий характердаги) коррупция ва сиёсий коррупция. М.Жонстон коррупциянинг турлари ҳақида. Сиёсий коррупция тушунчаси ва унинг оқибатлари. Ғоявий коррупциянинг хавфли жиҳатлари: давлат қарорлари, стратегияси ва ҳаракатида бошбодоқлик; давлат қарорлари савиясининг пастлиги, давлат сиёсатчилари фаолиятида популизм; хориж ташкилотлари томонидан молиялаштирилган ташкилотларнинг давлат бошқаруви қарорларининг қабул қилинишидаги иштироки; ҳуқуқий меъёрий актлар муаллифларининг ноаниқлиги.

Иқтисодий коррупция ва унинг намоён бўлиш шакллари. Кадрлар соҳасидаги коррупцияда турли воситачиларнинг иштироки.

РИТОРИКА фани бўйича

Риториканинг пайдо бўлиши. Риториканинг мезонлари. Риториканинг қонуниятлари. Риториканинг беш "устуни". Риториканинг тилшунослик фанларидан методологик фарқи. Тил ва нутқ бир-бирига боғлиқ ҳодиса сифатида. Тил маданияти ва нутқ маданияти.

Риториканинг назарий асослари. Риториканинг амалий аҳамияти. Риторика ривожининг фалсафа, этика, мантиқ фанлари ҳамкорлигига таъсири. Риториканинг маънавий тафаккур ривожига таъсири.

Риторикани фан сифатида шаклланиш тарихи. "Авесто"да фикр – сўз – амал учлигининг фалсафий тафаккур тараққиётига таъсири. Қадимги Юнонистонда нотиқлик санъатининг шаклланишига таъсир этган омиллар: жамиятдаги ижтимоий-сиёсий вазият, демократия тамойиллари, сўз эркинлиги, қонун, суд ва ҳуқуқ-тартибот тизими, логографлар. "Иллиада" ва "Одиссея" достонлари юнон нотиқлик санъатининг муҳим манбаси сифатида. Софистика – антик даврдаги ақлий оқим сифатида. Протогор, Исократ, Демосфен, Лисий, Сукрот нотиқлик махорати хақида. Арастунинг "Риторика" асарида нутқ ва нотиқлик масалалари. Риторика ва фалсафа қадимги жаҳон маънавий ҳаётининг асоси сифатида.

Қадимги Рим нотиқлик санъатининг ўзига хос хусусиятлари. Рим мактаби Осиё ва Аттика усуллари. Катон, ака - ука Грокхлар, Марк Антоний, Цицерон нотиқлик махорати. Марк Туллий Цицероннинг Рим нотиқлик санъати ривожидаги ўрни. Цицерон катилинарийларининг сиёсий ва ҳуқуқий нотиқлик учун аҳамияти. Плутархнинг "Цицерон ва Демосфен" рисоласида нотиқлик бўйича бахслар. Цицерон хатлари ва катилинарийларининг сиёсий ва ҳуқуқий нотиқлик учун аҳамияти. Марк Лициний Красс Дивитнинг машҳур нотиқ ва саркарда сифатидаги хусусиятлари. Плутархнинг "Цицерон ва Демосфен" рисоласида нотиқлик бўйича бахсларнинг ёритилиши. Антонийнинг нутқ маҳорати.

Ўрта асрлар мусулмон шарқида риторика - нотиқлик санъатининг шаклланиши ва тараққиёти: Ҳусайн Воиз Кошифий, Қози Ўший, Воиз Иршод. Ўрта асрлардаги воизлик санъатининг уч шакли: дабирлик; ҳатиблик; музаккирлик. Воизлик санъати шаклланишининг асосий шартлари, турлари ва мақсади: султония; жиҳодиёт; ғарибона. Алишер Навоий бадиий-илмий меросининг Шарқ нотиқлик санъати ривожидаги аҳамияти: "Маҳбуб ул қулуб", "Муҳокаматул луғатайн", "Мажолис ун-нафоис". Кенг билим ва сиёсий онг теранлиги - Воиз Иршод моҳирона нутқининг муҳим омили сифатида. Қози Ўший нутқи таъсирчанлигининг ўзига хос хусусиятлари. Ҳусайн Воиз Кошифий – Мусулмон Шарқининг буюк воизи ва унинг нутқларида чиройли овоз, дилкаш оҳанг ва насиҳатларнинг уйғунлиги. Мусулмон шарқида мактуб ёзиш маданиятининг ўзига хос хусусиятлари

Қуръони Карим ва Ҳадиси шарифда муомала, чиройли сўз хусусида. Тасаввуфда ҳилмлик, мулойимлик, ширинсўзлик тўғрисида. Ахмад Яссавий,

Бахоуддин Нақшбандий, Мансур Халлож, Фаридуддин Аттор каби авлиё ва анбиёларнинг асарларидаги нутқ гўзаллигининг инсон онгига таъсири ҳақида.

Нутқдаги биринчи маълумот. Нутқда иккинчи даражадаги маълумот. Нутқда муаммоли вазиятлардан фойдаланиш. Мантиқий фикрлаш усуллари. Фикрлашнинг асосий формалари. Суҳбат, мурожаат. Бахслашиш қоидалари.

"Нутқ" – "нотиқ" – "нотиқлик санъати" тушунчаларининг фалсафий, ахлоқий, эстетик ва мантиқий моҳияти. Нутқнинг маданий мерос ва қадрият сифатидаги аҳамияти. Нутқ маданиятининг хусусиятлари. Нутқий маҳоратнинг хусусиятлари. Файласуфларнинг мактубларидаги ғоявий асослар.

Ички нутқ, ташки нутқ. Тил бойлиги ва шева ҳақида. Ёзма ва оғзаки нутқ. Оғзаки нутқнинг хусусиятлари ҳақида. Ёзма нутқ маданиятининг устувор жиҳатлари. Ёзма мулоқот воситалари. Имо-ишора. Ижтимоий - сиёсий нутқ, академик нутқ. Талаффуз, муҳокама, мунозара, табрик нутқи. Ҳуқуқ тартибот ташкилотларда қилинадиган нутқлар хусусида. Ижтимоий ҳамда урф - одатларга асосланган нутқ ва диний нутқ орасидаги фарқ.

Нутқ композцияси. Матнни танлаш ва мослаштириш. Муқаддима. Моҳиятни баён этиш. Режадаги масалаларни ифодалаш. Далиллаш. Асосий мазмунни таъкидлаш. Хулоса. Вақт. Нутқда вақтни тўғри тақсимлаш.

Нутқни кучайтирувчи омиллар. Овоз, оҳанг, талаффуз, ритмнинг мулоқот жараёнидаги аҳамияти. Ифодали нутқ. Оҳангни тўғри қўллаш усуллари. Нутқ таъсирчанлигининг асосий хусусиятлари. Фалсафий баёнда нутқ тозалиги ва нутқ поклиги. Нутқ тозалиги ва поклигига салбий таъсирлар. Ҳодисани қизиқарли баён этиш қоидалари. Ишонч, ишонтириш, таъсир кўрсатишнинг риторик асослари. Ишонтириш омиллари: таълимот, ахлоқ, ҳайрат, ҳиссиёт, сўз, сўзлаш. Нотиқликда қўл, гавда ҳаракатларининг зарурияти. Имо-ишоранинг нотиқликдаги аҳамияти. Ҳаракатлардан ўринли фойдаланишнинг нутққа таъсири. Нутқда вақт масаласи.

Тақдимот маросими ва унинг талаблари. Тақдимот кўринишлари. Тақдимотда мулоқот омили. Тақдимотда нутққа салбий таъсир кўрсатувчи тўсиқлар. Тақдимотда нотиқ амал қилиши зарур бўлган холатлар. Тақдимотда ҳаяжонни енгиш усуллари. Тингловчиларни қизиқтиришнинг ўзига хос усуллари. Тақдимотда тингловчилар билан мулоқотнинг муҳим жиҳатлари. Тақдимотда савол-жавоб масаласи.

Нотиқнинг маънавий қиёфаси. Нотиқ нутқида ахлоқий ва эстетик маданият уйғунлиги. Ташқи кўриниш талаблари. Нутққа тайёргарлик кўриш. Мулоқот воситаларидан тўғри фойдаланиш тартиби. Муомала маданияти. Мурожаат одоби. Иборани тўғри талаффуз қилиш. Савол-жавоб.

АДАБИЁТЛАР

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Т.1. –Тошкент.: Ўзбекистон. 2017.

2. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Тошкент.: Ўзбекистон. 2017.
3. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил якунлари ва 2017 йил истиқболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи. // Ҳалқ сўзи. 2017 йил 16 январ. №11.
4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. Тошкент: “Ўзбекистон” 2017.
5. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017.
6. Шермухамедова Фалсафа. Тошкент: Ношир, 2012.1207 бет
7. Шермухамедова Фалсафа ва фан методологияси.Тошкент.Ношир, 2014
8. Шермухамедова Н.А. Фалсафага кириш. Тошкент, Ношир, 2014
9. Фалсафа.З.Давронов тахрир остида.Тошкент, ТМИ, 2019
10. Фалсафа. Ш.Мадаева тахрир остида.Тошкент: Университет, 2019
11. Йўлдошев С., Усмонов М., Каримов Р. Қадимги ва ўрта аср Ғарбий Европа фалсафаси. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Шарқ, 2002. – 325 б
12. Йўлдошев С., Усмонов М., Каримов Р., Қобулниёзова Г., Рузматова Г. Янги ва энг янги давр Ғарбий Европа фалсафаси. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Шарқ, 2002. – 208 б
13. Po‘latova D., Ruzmatova G. G‘arb falsafasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 525 b.
14. Скирбекк Г., Гилье Н. Фалсафа тарихи. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Шарқ, 2002.
15. Ruzmatova G., Karimov R. Falsafa tarixi: Eng yangi davr G‘arb falsafasi. O‘quv qo‘llanma. –Toshkent: Universitet, 2017. – 240 b.
16. бдулла Шер. Эстетика. Дарслик. –Т.: Ўзбекистон, 2014.
17. Абдулла Шер. Ахлоқшунослик. Дарслик. –Т.: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, 2010.
18. Абдулла Шер, Баҳодир Ҳусанов. Эстетика. Услубий қўлланма. –Т.: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, 2010.
19. Л.А.Муҳаммаджонова, Д.О.Ортиқова, Ф.А.Абиджанова, Г.К.Машарипова. Профессионал этика ва этикет.Дарслик. - Т.: "Адабиёт учкунлари" 2018 й.
20. Муҳаммаджонова Л. Давлат хизматчиси этикаси ва имиджи. Ўқув қўлланма - Т.: Университет, 2017.
21. Б.Ҳусанов. Бошқарув этикаси. Ўқув қўлланма. Т.: Университет. ЎзМУ, 2017.
22. М. Каххарова, Н Агзамова. Этика Учебное пособие. Ташкент:Ризограф имени Низами. 2018 год.
23. Л.Муҳаммаджонова,Ф.Агзамова Этикет. Ўқув қўлланма. Т.: Университет. ЎзМУ, 2018.
24. Мухаммаджонова Л.А. Этика ва эстетика фанларини ўқитиш методикаси. – Тошкент: Университет, 2017.
25. Арасту. Поэтика. Ахлоқи Кабир. Риторика. -Т.: Янги аср авлоди, 2010.
26. Бычков В.В. Эстетика. Учебник. –М.: Гардарики. 2004.
27. Гусейнов А.А., Апресян Р.Г. Этика. Учебник. –М.: Гардарики, 2000.
28. Дробницкий О. Г. Понятие морали. - М., 2004.
29. Егоров А.Г. Проблемы эстетики / А.Г. Егоров. – 2-е изд., доп. - М.: Сов. писатель, 2004.
30. Загритдинова Ф.Б. Вопросы биомедицинской этики. –Т.: Университет, 2008.
31. Мур Дж. Принципы этики М., 2005.
32. Киященко Н.И. Эстетика - философская наука. Изд-во Вильямс, 2005.
33. Кривцун О.А. Эстетика. Учебник. –М.: Аспект-пресс. 2000.

34. Нурматова М.А., Муҳаммаджонова Л.А. Маънавиятнинг ахлоқий асослари. –Т.: Университет, 2013.
35. Нурматова М.А., Абдуллаева Н.Б. Ахлоқий ва эстетик маданият. Ўқув-услубий қўлланма. –Т.: Университети, 2013.
36. Паульсен Ф. Основа этики. - М., 2003
37. Умаров Э. Театр эстетикаси. –Т.: Чашма-принт, 2008.
38. Умаров М. Эстрада ва оммавий томошалар тарихи. Дарслик. –Т.: Янги аср авлоди, 2009.
39. Ҳусанов Б., Гуламов В. Муомала маданияти. Дарслик. –Т.: Иқтисод-молия, 2009.
40. Шарипов М., Файзихўжаева Д. Мантиқ. –Тошкент: Ғ.Ғулом, 2004. –Б.216.
41. Шарипов М. Мантиқ. Тошкент: Файласуфлар миллий жамияти, 2012.
42. Файзихўжаева Д. Мантиқ: изоҳли луғат. –Тошкент, 2015.
43. Қодиров М. Марказий Осиё, Яқин ва Ўрта Шарқнинг фалсафий тафаккури (ўрта асрлар). Т., 2010.(ўқув қўлланма)
44. logic. Van Nostrand Reinhold Company. New York/ 1957/
45. Войшвилло Е.К., Дегтярев М.Г. Логика как часть теории познания и методологии. Фундаментальный курс.Учебник для философских факультетов. Кн.1-2. -Москва: МГУ, 1994.
46. Чумаков А.Н., Бучилло. Философия. Москва,1996
47. Канке Философия. Молксва: 2006
48. Алексеев И., Панин В Основқ философии. М осква: 2006
49. Мекешина Философия науки. Ростов на дону. 2006.
50. Ясперс К. Всемирная история философии. – М.: Мысль, 1996.
51. Ницше Ф. Сочинения в двух томах. – М.: Мысль, 1990.
52. Шпенглер О. Закат Европы. – М.: Мысль, 1993.
53. Шопенгауэр А. Афоризми житейской мудрости. – М.: Интербук, 1990.
54. Зотов А.Ф. Современная Западная философия – М.: Высшая школа, 2000.
55. Фалсафа. Қомусий луғат / Қ.Назаров таҳрири остида. – Тошкент: ЎФМЖ, 2005.
56. Хрестомотия по истории философии. В 3-х кн. – М: ВЛАДОС, 1997.
57. Алексеев П.В. История философии. – М.: Проспект, 2006.
58. Философский энциклопедический словар. – М.: Инфра-М, 2006.
59. Реале Д., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. 1-4 тома. – М.: Проект, 1998-2005.
60. Азизидин Насафий. Зубдатул-ҳақойиқ (Ҳақиқатлар қаймоғи). – Тошкент: Шарқ, 1995.
61. Барт А. Религии Индии. Пер. с франс. М., 1987.
62. Радхакришнан С. История философии Индии. – М.: Мысль, 1972.
63. Розенберг О.О. Введение в изучение буддизма по японским и китайским источникам. Ч.2. – П., 1918.
64. Қаюмов А., Ишоқов М., Отахўжаев А., Содиқов Қ. Қадимги ёзма ёдгорликлар. – Тошкент: Ёзувчи, 2000.
65. Неру Д.Открытие Индии. – М.: Мысль, 1968.
66. Неру Дж. Взгляд на всемирную историю. – М.: Мысль, 1974.
67. Чаттерджи С. Дата д. Введение в индийскую философию. – М.: Мысль,1955.
68. Сидихменов В.Й. Китай: странитси прошлого. – Смоленск: Русич, 2000.
69. Древнекитайская философия в 2 томах. – М.: Мысль, 1972.
70. Быков Ф.С. Зарождение политической и философской мисли в Китае. – М.: Мысль, 1966.
71. Конфуций. Лунюй. Пекин. 1957 // В кн. Древнекитайская философия собр. текстов. – М.: Мысль, 1972.
72. Ян Хин-шун. Древнекитайский философ Лао-сзи и его учение. – М.: Мысль, 1950.
73. Конрад Н.И. Философия китайского возрождений. (О сункой школе), в его кн.:

Запад и Восток. – М.: Мысль, 1966.
74. Нагата Хироси. История философской мисли Японии. – М.: Прогресс, 1991.
75. Литман А.Д. Философская мысль независимой Индии. – М.: Мысль, 1966.
76. Мел Т. Восточная философия. – М.: Мысль, 2000.
77. Степанянц М.Т. Восточная философия. Вводный курс. – М.: Мысль, 1997.
78. www. lex.uz.
79. www.gov.uz.
80. www.library.ziyonet uz.
81. www.faylasuf.uz.
82. http://booksss.ru философия//Slovar_Philosof.rar
83. http://znanium.com/ философия. Счастливцева Е.А. История философии. Учебное пособие. –Киров: Изд-во ВятГГУ, 2014.
84. http://znanium.com/ философия. Зотов А.Ф. Современная западная философия: учеб пособие. –М. : Проспект, 2012.
85. http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=3853896 Антисери Д., Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней. В четырёх томах. Перевод.С.А.Мальцева. –С-Петербург:Пневма, 2002.
86. http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=3562401 Рассел Б.
87. История западной философии. В двух книгах. –М.: Миф, 2010.
88. http://filosof.historic.ru/books/c0016_1.shtml
89. Алексеев П. В. История философии: учеб. для студ. вузов, изучающих философию. –М. : Проспект, 2012.